

مطالعه تطبیقی الگوی تأمین نیروی انسانی دفاعی کشور از طریق تحول از ارتش وظیفه‌ای به ارتش حرفه‌ای

دکتر کامل منیری* - دانش‌آموخته دکتری جغرافیای سیاسی، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران.

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۵/۱۶

تاریخ دریافت: ۱۳۹۷/۰۱/۳۱

DOR:20.1001.1.17354331.1401.18.65.8.4

چکیده

انقلاب در امور نظامی و تحول در حوزه‌های دفاعی یکی از مهم‌ترین موضوعاتی است که سال‌های متمادی توجه سیاستمداران و استراتژیست‌های دفاعی نظامی را به خود جلب کرده است. تحول دفاعی در قرن بیستم عمدتاً در حوزه تسلیحات و فناوری نظامی مورد توجه بوده است و تحول در حوزه‌های ساختار و سازمان دفاعی در مقایسه با تحول در فناوری دفاعی روند بسیار کندی را سپری کرده بود اما با ورود به قرن بیست و یکم تحول در ساختار و سازمان نیروهای مسلح کشورها در قالب تحول از ارتش‌های وظیفه‌ای به ارتش حرفه‌ای بطور وسیعی مورد توجه کشورهای جهان قرار گرفت بطوری‌که فقط در دهه اول قرن بیستم حدود ۳۰ کشور ساختار و سازمان دفاعی نظامی خود را از سربازی اجباری و ارتش وظیفه‌ای به سربازی داوطلبانه و ارتش حرفه‌ای تغییر داده‌اند که در حال حاضر این تعداد از کشورها به رقم حدود ۱۰۰ رسیده‌اند. ایران نیز در زمینه تحول دفاعی سیاست‌های قابل توجهی در حوزه تسلیحات و فناوری نظامی تجربه کرده است اما در حوزه ساختار و سازمان نظامی تحول قابل توجهی را تجربه نکرده است. علت اصلی این عدم تحول در ایران فقر نظری و مطالعات تطبیقی و امکان‌سنجی‌ها در زمینه تحول از ارتش وظیفه‌ای به ارتش حرفه‌ای بوده است. در این مقاله تلاش شده است با مطالعه تطبیقی تجربه کشورهای جهان و تبیین نوع و جایگاه آن‌ها در نظام تحول دفاعی جهان، سیاست‌ها و استراتژی‌های موفق کشورهای پیش‌رو در مورد ایران تبیین گردد. در این پژوهش که به روش توصیفی و تحلیلی انجام شده، تلاش شده است ابتدا وضعیت کشورهای جهان در نظام تحول دفاعی بررسی شده و فرآیند این تحولات پس از جنگ جهانی دوم تا کنون بررسی شود و سپس کشورها و ارتش‌های موفق در زمینه تحول دفاعی از ارتش وظیفه‌ای به ارتش حرفه‌ای مورد بررسی قرار گرفته و ضمن مقایسه موقعیت ایران با کشور منتخب که ۱۰ کشور می‌باشد سیاست‌ها و راهبردهای موفق این کشورها که قابلیت بومی‌سازی در ایران را دارند، تبیین شده‌اند.

واژه‌های کلیدی: نظام تحول دفاعی، ارتش حرفه‌ای، ارتش وظیفه‌ای، سرباز حرفه‌ای، انقلاب در امور نظامی.

۱. مقدمه

قدرت نظامی و برتری آن کشورها در آن، در سراسر تاریخ و تمدن بشری موضوعی بسیار مهم در بقاء و طول عمر کشورها و قدرت‌ها در دوران مختلف تاریخی بوده است. اما این رقابت که در دوران پس از جنگ سرد بطور ویژه مورد توجه حاکمان سیاسی و نظامی قرار گرفته است، همراه با تحولات بسیار وسیع در حوزه ساختار سامانی و ماموریت‌های محوله برای ارتش‌ها بوده است. این تحولات علاوه بر اینکه تحول از ارتش وظیفه‌ای به ارتش حرفه‌ای و کوچکتر شدن ارتش‌ها را در بر داشته است در عمل سبب کارآمدتر شدن آن‌ها نیز شده است. تحول از ارتش وظیفه‌ای به ارتش حرفه‌ای در کشورهایی که دارای تعارض ژئوپلیتیکی بوده‌اند بیشتر مورد توجه بوده است. بطور مثال تحول نظامی و حرفه‌ای شدن ارتش در هند فدرال و جمهوری اسلامی پاکستان و بریتانیا، آرژانتین، آمریکا روسیه که همواره در تعارض ژئوپلیتیکی بوده‌اند بیشتر مورد توجه بوده است. هر چند که روند حرفه‌ای شدن ارتش‌ها در اروپا بیشتر تحولی مبتنی بر نیاز بوده است و تعارض‌ها و رقابت‌های ژئوپلیتیکی چندان در شکل‌گیری این تحولات اساسی تأثیرگذار نبوده است.

اما این رقابت‌ها زمانی اهمیت پیدا می‌کند که بخواهیم رتبه و جایگاه هر کشور را در تراز قدرت نظامی جهان از یک طرف و عوامل و علل بوجود آن را از طرف دیگر مورد توجه قرار دهیم. این نگاه نوعی الزام در مطالعه تطبیقی بین ایران و برخی از کشورها که دارای ارتش حرفه‌ای هستند و یا در مرحله گذار از ارتش نظام وظیفه عمومی به ارتش حرفه‌ای هستند بوجود می‌آورد در این پژوهش نیز ضمن مطالعه الگوهای جهانی (۵ کشور) با ایران مورد مقایسه قرار گرفته است. در این پژوهش این فرض مهم مطرح است که احتمالاً می‌توان با بومی‌سازی سیاست‌ها و زمینه‌های تحول از ارتش وظیفه‌ای به ارتش حرفه‌ای یک یا مجموعه‌ای از این کشورها، می‌توان تصویر و چشم‌انداز روشنی از روند گذار از ارتش وظیفه‌ای به ارتش حرفه‌ای در ایران به تصویر کشید. در واقع می‌توان برای گذار از ارتش وظیفه‌ای به ارتش حرفه‌ای از مجموعه‌ای از سیاست‌ها و الگوهای موفق کشورهایی که چنین تجربه‌ای را داشته‌اند استفاده کرد اما راه منطقی این قضیه این است که برای تدوین نقشه راه دقیق و جامع، باید سیاست‌ها و الگوهای موفق کشورهای

موفق را اخذ و بومی‌سازی کرد. بنابراین در این جستار تلاش می‌شود؛ راهبردها و سیاست‌های موفق هر کشور در زمینه مورد بحث را با شرایط کنونی ایران مقایسه گردد. از این رو محقق دو هدف کلی و اساسی را دنبال می‌کند. نخست اینکه در دنیا در زمینه تحول از ارتش وظیفه‌ای به ارتش حرفه‌ای چه تجربه‌ای وجود دارد و شرایط کنونی جهان در این زمینه چگونه است؟ اما هدف دوم محقق، ارتباط بین نوع و ماهیت ارتش‌های حرفه‌ای جهان با ارتش و نیروهای مسلح ایران است در واقع محقق به دنبال این است ویژگی‌های موفق کشورهای دارنده ارتش حرفه‌ای را با پتانسیل‌های ایران محک‌زده و تشریح نماید که کدام ویژگی و الگوها از کشورهای موفق می‌تواند برای شرایط ایران مناسب باشد. زیرا طبیعی است همه ویژگی‌های کشورهای موفق نمی‌تواند برای تحول نظامی مورد بحث در ایران مناسب باشد.

۲. روش‌شناسی

پژوهش حاضر از نوع تحقیق توصیفی - تحلیلی است و از منظر چگونگی گردآوری داده‌ها و اطلاعات، کتابخانه‌ای استفاده از مجلات، مقالات و سایت‌های و پایگاه‌های اطلاعاتی معتبر و همچنین مصاحبه از صاحب‌نظران و خبرگان حوزه مطالعاتی نظام تحول و نوآوری دفاعی می‌باشد. بنابراین تلاش شده است ضمن ارزیابی شرایط تحول از ارتش وظیفه‌ای به ارتش حرفه‌ای در نمونه انتخاب شده، موقعیت کشورها، روش‌های آن در گذار از ارتش وظیفه‌به ارتش حرفه‌ای، و اطلاعات جمعیت‌شناختی هر کدام از کشورها در حوزه نیروی انسانی کشورهای مورد بحث مورد توجه قرار گرفته است.

۳. ادبیات نظری

۱-۳. ارتش حرفه‌ای^۱

ارتش حرفه‌ای به ارتش‌هایی گفته می‌شود که بخشی از سامانه نیروی انسانی آن به‌جای کارکنان وظیفه موقت از کارکنان داوطلب دائم تأمین گردد. این نوع ارتش‌ها عمدتاً در نقطه مقابل ارتش‌های وظیفه‌ای که بخش عمده کارکنان آن را نیروها و سربازهای وظیفه تشکیل می‌دهند؛ قرار می‌گیرد. اما در نگاه تخصصی ارتش حرفه‌ای ویژگی‌های منحصر به فردی در مقایسه با ارتش وظیفه‌ای دارد. ارتش حرفه‌ای ارتشی است با کارکنانی اعم از پایور یا پیمانی که دارای تخصص بسیار عالی در رشته خود که قابلیت انعطاف و همگونی را با رشته‌های دیگر در بین کارکنان آن در حد بسیار مطلوبی بوده و به علوم روز دنیا کاملاً آشنا و با تجهیز به فناوری پیشرفته قادرند فناوری را با استفاده از علوم مکتسبه و فردی با امکانات نازل فراهم آورند (Loni, 2010: 17-18). با این رویکرد ارتش حرفه‌ای باید الف) دارای سازمان مصوب باشد. ب) نیروی انسانی خود را به صورت ثابت استخدام نماید. ج) از امکانات و تجهیزات پیشرفته زمان خود استفاده نماید. د) دارای بودجه و اعتبارات ثابت باشد. بنابراین ارتشی را می‌توان حرفه‌ای نامید که علی‌رغم کوچک بودن سازمان، کم بودن نفرات از قابلیت بالایی برخوردار بوده و توانایی حفاظت از اهداف و منافع ملی در حوزه‌های نفوذ ژئوپلیتیکی را داشته باشد. لذا تعاریف مختلفی را می‌توان برای این‌گونه از ارتش‌ها ارائه داد. یکی از تعاریف تخصصی در این حوضه بیانگر این است که، حرفه‌ای بودن ارتش‌ها امری نسبی است و کاربرد صرف کلمه حرفه‌ای نوعی اشتباه پنهان است، نسبی بودن ارتش حرفه‌ای ناشی از تناسب میان نیازمندی‌ها و امکان اجرای مأموریت است، میزان توانایی یک ارتش در برآورد نیازهای خود و کم بودن وابستگی آن به حمایت و پشتیبانی سایر سازمان‌ها در عرصه‌های مختلف اطلاعاتی، علمی، آماری و... مهم‌ترین چالش‌های ارتش‌های حرفه‌ای است (همان) با توجه به اینکه این خصوصیات از کشوری به کشور دیگر تفاوت دارد تعریف دقیق این مفهوم را با چالش روبروست.

به لحاظ تاریخی ارتش حرفه‌ای در تاریخ نیروهای مسلح در یونان باستان، روم، و دیگر

کشورهای وجود داشته است. از قرن ۱۴ تا ۱۸، کشورهای اروپای غربی، مانند فرانسه، ایتالیا، آلمان، اسپانیا و هلند، ارتش مزدور از سربازان حرفه‌ای که برای مدت معینی به خدمت گرفته می‌شدند، شکل گرفت در روسیه ارتش منظم از قرن ۱۸ و نیمه اول ۱۹ که از سربازان خدمت طولانی مدت تشکیل شده بود، شکل گرفت. این سیاست نظامی با تغییرات اساسی در کارکردها، نقش‌ها و ساختارها از نیمه دوم قرن بیستم مجدداً در دکترین دفاعی و نظامی کشورهای صاحب نفوذ و قدرت ژئوپلیتیکی ظهور کرده است بطوری که در حال حاضر حدود ۶۰ درصد از کشورهای جهان دارای ارتش حرفه‌ای یا شبه حرفه‌ای هستند (Huntington and Samuel, 1957:51). ارتش حرفه‌ای از نیمه دوم قرن بیستم به بعد با فلسفه فناوری و توسعه علوم همپوشانی وسیعی دارد با پایان جنگ جهانی دوم تغییر و تحول در روش تأمین نیروی انسانی و روی آوردن به نیروهای متخصص و حرفه‌ای آغاز شد. فناوری‌های نوین نظامی نیازمند نیروهای متخصص و برخوردار از آموزش‌های پیچیده است که توان تحول در استراتژی‌های نظامی نقش مهم در این فرآیند داشته باشند. دستیابی به سلاح اتمی و پیشرفته، ناکارآمدی سربازان وظیفه در انجام وظایف محوله پیچیده، اتخاذ استراتژی نوین سیاست خارجی و امنیتی، روی آوردن برخی از کشورها به استراتژی‌هایی که تأمین امنیت و دفع تهدیدهای نظامی را به سازمان‌های بین‌المللی و قدرت‌های بزرگ واگذار می‌کند؛ موجب تحول در اشکال مرسوم تأمین منابع انسانی در برخی از کشورها و عطف توجه آنان به نیروهای داوطلب و ارتش‌های حرفه‌ای شده است (Sinaei, 2011: 23).

بنابراین در تشکیلات نیروهای مسلح بیشتر کشورهای پیشرفته، تغییرات بنیادینی صورت گرفته و نیروهای مسلح حجیمی که بخش بسیار زیادی از شهروندان را برای جنگ بسیج و سازماندهی می‌کرد، اکنون به واحدهای نظامی کوچکی تبدیل شده‌اند که نیروها یا کارکنان حرفه‌ای را در خود جای داده است. تمرینات و عملیات نظامی و رزمی، اشتغال اصلی و اول این افراد می‌باشد. اما این تحول در همه کشورها به یکسان صورت نگرفته است. شواهد و نمونه‌های بارز از این روند انتقالی را می‌توان در نیروهای مسلح کشورهای پیشرفته مشاهده کرد. در همه این کشورها تقسیم کار نظامی رشد یافته و پیچیده‌تر شده است. از این رو اتکا به سربازان حرفه‌ای و آموزش

دیده از ویژگی‌های ساختاری مشترک نیروهای مسلح این کشورها می‌باشد. زیرا دفاع مناسب در برابر سیستم‌های تهاجمی پیشرفته، آمادگی دائمی و حرفه‌ای نیروهای مسلح را ملزم می‌سازد.

۲-۳. ارتش وظیفه‌ای با خدمت وظیفه اجباری^۱

خدمت وظیفه عمومی اساساً معادل مفهوم سرباز و خدمت اجباری در نیروهای مسلح یک کشور می‌باشد. خدمت وظیفه عمومی، وظیفه‌ای است که در آن افراد و گروه‌ها در ارتش یا دیگر بخش‌های نظامی و با الزاماتی از سوی دولت‌ها برای حفظ امنیت و اقتدار کشور با اجبار مشغول می‌شوند. در بعضی کشورها خدمت سربازی اجباری و در بعضی اختیاری است. در ایران نیز مفهوم اصلی ارتش وظیفه‌ای در لابه‌لای قانون خدمت وظیفه جمهوری اسلامی ایران نهفته است ماده ۱ این قانون بیان می‌کند «دفاع از استقلال و تمامیت ارضی و نظام جمهوری اسلامی ایران و جان و مال و ناموس مردم وظیفه دینی و ملی هر فرد ایرانی است و در اجرای این وظیفه کلیه اتباع ذکور جمهوری اسلامی ایران مکلف به انجام خدمت وظیفه عمومی برابر مقررات این قانون می‌باشند و هیچ فرد مشمول خدمت وظیفه عمومی را جز در موارد خاص در این قانون نمی‌توان از خدمت معاف کرد» (Islamic Consultative Assembly Research Center (IRAN), 2016:1).

قانون خدمت نظام اجباری مشتمل بر ۳۲ ماده، در ۱۶ خرداد ۱۳۰۴ به تصویب مجلس شورای ملی رسید. به موجب ماده اول آن، کلیه اتباع ذکور ایران، اعم از نفوس شهری و روستایی و ایلات و افراد ساکن خارج از کشور، از ابتدای سن ۲۱ سالگی موظف به خدمت سربازی بودند و مدت خدمت نیز دو سال بود. به این ترتیب، همه افراد مذکور بدون توجه به منطقه یا ایل آنان موظف به انجام خدمت سربازی شدند. این امر نیازمند آمار دقیقی از افراد کشور بود و به همین علت، ابتدا اداره‌ای به نام اداره کل احصائیه و سجل احوال تشکیل شد و برای تعیین تعداد جمعیت کشور و ثبت احوال آنان نیز قانونی به تصویب مجلس شورای ملی رسید. با تصویب قانون خدمت اجباری، دایره سربازگیری و نظام اجباری نیز در سازمان قشون تأسیس شد (Niazi, 2013:64). بنابراین مفهوم ارتش‌های وظیفه‌ای با توجه به مقتضیات زمان طی ۲۵۰ سال گذشته، تبیین و تکامل یافته است. این ارتش‌ها در عصر گذار از سنت به مدرنیته الگوی

غالب در جهان شده و با توجه به ویژگی‌های خاص خود نقش اساسی در پدیده ملت‌سازی کشورهای جهان بوجود آورد و جایگاه خود را به عنوان ارتش ملی در نظام اجتماعی و سیاسی کشورهای جهان تثبیت کرد. اما اتفاقات هولناک جنگ‌های جهانی اول و دوم و تحولات فناوری نظامی پس از آن ضربه بسیار مهلکی بر پیکر ارتش‌های وظیفه‌ای وارد کرد.

۳-۳. نظام تحول دفاعی

راهبرد منسجم تحول دفاعی با فهم منطق و ضرورت‌های تحول دفاعی آغاز می‌گردد. نظام تحول دفاعی بر این فرض استوار است که دستیابی به شبکه‌ها و سیستم‌های اطلاعاتی نوین، از طریق افزایش دانش و هوشیاری نیروهای نظامی، مزایای عظیمی را بوجود می‌آورد که برای عملی شدن این امر، نیروهای نظامی نیازمند تجهیز به مقادیر عظیمی از دانش مرتبط و کاربردی هستند. ویژگی عمده جنگ‌های قرن بیست و یکم این است که به شدت، دانش‌بنیاد هستند و در صورتی که نیروهای نظامی از برتری دانشی برخوردار شوند، توان آن‌ها برای پیروزی در جنگ‌ها، به میزان زیادی افزایش خواهد یافت (Bullis and Craig, 2003:59). در نظام دفاعی و امنیتی ایران هم این امر بسیار حیاتی بوده و تنها با گذار از ارتش نظام وظیفه‌ای به ارتش حرفه‌ای تحقق پیدا می‌کند. در واقع تحول دفاعی مفهومی است که در ساختار، تجهیزات و سازمان رزم کشورها رخ می‌دهد و این امر آن‌ها وادار می‌سازد شیوه تامین نیروی انسانی دفاعی خود را مورد بازنگری قرار داده و استراتژی متناسب با آن (سربازی داوطلبی و یا حرفه‌ای) برگزینند با این رویکرد کشورها به همان اندازه‌ای که در سایر ساختارهای دفاعی خود تحول پیدا می‌کنند. در شیوه‌های جذب نیروی انسانی نیز نیازمند تحول هستند.

مهم‌ترین عامل التزام نظام نوآوری با رویکرد تحول از ارتش وظیفه‌ای به ارتش حرفه‌ای بوجود می‌آورد؛ گستردگی عینی، شناختی و کارکردی صحنه‌های نبرد است. تحول در شبکه‌بندی و تسهیم اطلاعات، سیستم‌های فضایی پیشرفته، نقش مهمی را در صحنه‌های نبرد ایفا می‌کنند. ماهواره‌های مخابراتی پیشرفته از طریق مرتبط ساختن مقامات فرماندهی ملی با فرماندهان میدان نبرد و نیروها، جریان دوطرفه پرحجمی از مخابرات بی‌سیم، ویدئو کنفرانس‌ها و انتقال داده‌ها را ممکن می‌سازند. ماهواره‌های هواشناسی پیشرفته قابلیت زیر نظر گرفتن روندهای آب و هوا را

فراهم می‌سازند، و ماهواره‌های جهت‌یابی نیز فناوری کنونی سیستم موقعیت‌یابی جهانی که هم‌اینک از فضا، شناسایی موقعیت چیزهای کوچک بر روی زمین را ممکن می‌سازد، ارتقا می‌دهند. ماهواره‌های جاسوسی پیشرفته، امکان جاسوسی مخابراتی و عکس برداری بهتر را فراهم می‌سازند. این تحول در آینده، ممکن است سیستم‌های رادار فضایی که رهگیری فوری اهداف متحرک را تقریباً در تمامی نقاط جهان فراهم آورد. نکته‌ای که در این رابطه بسیار اهمیت دارد؛ این است که ارتش‌های نظام وظیفه‌ای دانش و بنیان لازم برای بکارگیری این تجهیزات را ندارند. اما ارتش‌های حرفه‌ای زمینه‌های لازم برای شبکه‌بندی اطلاعاتی نه تنها در فضا بلکه در جو و بر روی زمین نیز دارند. ارائه داده‌های بهتر، حجم زیادی از اطلاعات حساس را در اختیار ستادهای فرماندهی، تانک‌ها، کشتی‌ها و هواپیماهای جنگنده قرار می‌دهند از این رو قابلیت فرایند انتقال چنین داده‌هایی، تمامی نیروهای جنگی و یگان‌های پشتیبانی را قادر می‌سازد که در تماس مستمر با یکدیگر بوده و در عین کاهش آسیب‌پذیری و صدمه دیدن از آتش نیروهای خودی، به آنان اجازه می‌دهد تا با کارآمدی بیشتری به نیروهای دشمن حمله کنند. برای استفاده کارآمد از این دستاوردها به ساختارها و آموزه‌های نظامی جدیدی نیز نیاز است. تحول دفاعی صرفاً با پیوند زدن شبکه‌های اطلاعاتی نوین، سیستم‌های تسلیحاتی جدید، و مهمات فرانونین به ساختارهای نظامی و آموزه‌های عملیاتی موجود، کامل نخواهد شد. از این رو، اصلاح تحول گرایانه ساختارها و آموزه‌های تمامی قسمت‌های نظامی از اهمیت حیاتی برخوردار بوده و لازم است که تحول دفاعی بر مبنای افزایش عملکرد در میدان نبرد، بر ایجاد آموزه‌ها و ساختارهای نظامی جدید متمرکز شود.

۴. مدل مفهومی

شکی نیست همه کشورهای جهان در گذار از ارتش وظیفه‌ای به ارتش حرفه‌ای از تجربه و الگوهای موفق سایر کشور استفاده می‌کنند اما نباید فراموش کرد هر الگو و مدل اقتباسی در هر کشوری بدون تطبیق و بومی‌سازی آن‌ها قابل استفاده نمی‌باشد. اصول کلی و حاکمی در این زمینه در همه کشورها وجود دارد که اغلب کشورها تا حدودی برای ایجاد چنین تحولی از این قاعده کلی بهره می‌برند. این الگو نقشه راهی برای کلی برای مسیر مذکور می‌باشد که تحت

عنوان دو فاکتور سازمانی و فاکتور زمینه‌ای طیف وسیعی از عوامل محیطی، مداخله‌گر، توانمندی‌ها و نوآوری‌ها را تبیین می‌کند در واقع اگر کشورهایی که تاکنون توانسته‌اند از ارتش و وظیفه‌ای به ارتش حرفه‌ای عبور کنند بررسی کنیم متوجه می‌شویم بنوعی، خواسته یا ناخواسته از فرآیند و مدل مفهومی زیر تبعیت کرده‌اند. البته فرآیند اجرای این الگوی در جمهوری اسلامی ایران نیز سازوکار خاص خود را دارد.

شکل (۱): چهارچوب مفهومی نوآوری دفاعی

(Source: Mohammadi and et al, 2011)

فراهم شدن این فرآیند در محیط سیاسی اداری جمهوری اسلامی ایران نیازمند تحقق فاکتورها و عوامل چهارچوب کلی نوآوری دفاعی است. مروری بر محیط سیاسی اداری کنونی ایران، بیانگر این است که برای تجربه فرآیند منطقی گذار از ارتش نظام وظیفه‌ای به ارتش حرفه‌ای مؤلفه‌های سازمانی و فاکتورهای محیطی ایران هم‌راستا می‌باشد و با نگاهی متفاوت به متغیرها

و ماهیت پژوهش که همانا پویایی و تحول‌گرایی را در ارتش دنبال می‌کند، هماهنگ است. بنابراین عملیاتی شدن این چهارچوب از نوآوری در زمینه گذار از ارتش نظام وظیفه به ارتش حرفه‌ای در ایران در وهله اول نیازمند مطالعه تطبیقی تجربیات سایر کشورهای پیشرو در این استراتژی و سپس تبیین آن متناسب با شرایط کنونی ایران و درک دقیقی از تهدیدات بالقوه و بالفعل کشور می‌باشد. و محقق شدن این نوآوری می‌تواند زیرساخت‌های دفاعی و امنیتی کشور را تقویت کرده و نوآوری در سه حوزه اثرگذاری داشته و زمینه برای ورود به دوران جدیدی در نیروهای مسلح کشور فراهم کند:

- میزان تاثیرگذاری نوآوری در گذار از ارتش نظام وظیفه‌ای به ارتش حرفه‌ای بر سازمان کنونی و نیروهای مسلح از نظر تغییر تدریجی یا تحولی.
- میزان تاثیرگذاری نوآوری در گذار از ارتش نظام وظیفه‌ای به ارتش حرفه‌ای بر فناوری‌ها و سیاست‌های تحولی از نظر محوریت فناوری و سیاست‌های پایدار بر ساختار و سیاست‌های نیروهای مسلح.
- تاثیرگذاری نوآوری برای گذار از ارتش نظام وظیفه‌ای به ارتش حرفه‌ای بر ارزش‌ها، مأموریت‌ها و فعالیت‌های ارتش و نیروهای مسلح.

۵. تجزیه و تحلیل

۵-۱. وضعیت نظام وظیفه و ارتش‌های حرفه‌ای در جهان

نیروهای نظامی و ارتش‌های سیستماتیک که بتوانند کشور و منافع ملی آن را صیانت کند امری بدیهی و اجتناب‌ناپذیر است. اما همان‌طور که اشاره شد ماهیت، چرایی، چگونگی، کارکرد و اثربخشی این سازمان‌ها یکی از موضوعات مهم در کشورهای جهان تبدیل شده‌است. با توجه به اینکه این‌گونه سازمان‌های نظامی حوزه‌های بسیار وسیعی از جوامع را در بر می‌گیرند و مأموریت آن‌ها اثر اقتصادی، سیاسی و فرهنگی ویژه‌ای بر مدیریت و برنامه‌ریزی کشورها دارد؛ استراتژی‌های عملیاتی و اجرایی متفاوتی را نسبت به یکدیگر دنبال می‌کنند که طیفی از ارتش

۱. این بخش از مقاله عمدتاً از تحلیل دیدگاه خیرگاه جامعه مورد مطالعه در رساله استخراج شده است بنابراین به منبع و مرجع علمی استناد نشده است.

کاملاً حرفه‌ای، ارتش شبه‌حرفه‌ای، ارتش نظام وظیفه‌ای و ارتش شبه‌نظام وظیفه‌ای را در بر می‌گیرد. البته در باور عمومی و در شرایط کنونی ارتش‌ها یا حرفه‌ای یا نظام وظیفه‌ای هستند با توجه به اینکه سیاست‌های دفاعی و نظامی کشورهای جهان متفاوت می‌باشد و برخی از کشورها حالت میانه از ارتش‌های نظام وظیفه و ارتش‌های حرفه‌ای برگزیده‌اند و همچنین با توجه غلبه ویژگی‌های حرفه‌ای یا نظام وظیفه‌ای، در این پژوهش به ارتش‌های شبه‌حرفه‌ای و شبه‌نظام وظیفه‌ای تعبیر می‌شوند.

با این نگاه، ارتش‌های شبه‌حرفه‌ای ارتش‌هایی هستند که با وجود دارا بودن برخی از ویژگی‌های نظام وظیفه‌ای در حوزه عمل و نوع بکارگیری سربازان و اعطای آزادی عمل به آنها در انتخاب نوع (خدمت رزمی یا غیررزمی) و محل خدمت (سطوح محلی، منطقه‌ای، ملی) از ویژگی‌های ارتش حرفه‌ای برخوردار هستند در این دسته از کشورها خدمت نظام وظیفه معمولاً مدنی و رضایت‌بخش‌تر و دموکراتیک‌تر می‌باشد اما ارتش‌های شبه‌نظام وظیفه‌ای غلبه با ویژگی‌های سربازی اجباری است و در ابتدای راه حرکت به سمت ارتش حرفه‌ای است یعنی این گونه ارتش‌ها با شکستن ساختار نظام اجباری و انعطاف‌ناپذیر در برابر سربازی طولانی مدت و نامطلوب برای جامعه مدنی تلاش می‌کنند؛ راه‌های گذار از ارتش نظام وظیفه به ارتش حرفه‌ای را آزمایش کنند. یعنی اگر ارتش‌های شبه‌حرفه‌ای را با ارتش‌های شبه‌وظیفه‌ای مقایسه کنیم باید بگوئیم ارتش‌های شبه‌حرفه‌ای ارتش‌هایی که در انتهای راه گذار از ارتش نظام وظیفه‌ای به ارتش حرفه‌ای هستند و ارتش‌های شبه‌نظام وظیفه‌ای ارتش‌هایی هستند که در ابتدای این راه بوده و تلاش می‌کنند با سیاست‌های انعطاف‌پذیر، خود را از تله ارتش‌های چاق و تقریباً ناکارآمد نظام وظیفه‌ای رها کنند.

شکل (۲) نقشه‌نمای کامل از وضعیت نظام وظیفه و ارتش‌های حرفه‌ای را تبیین می‌کند البته این نقشه در ارتباط با جدول (۱) که با توضیحات بیشتر این شرایط بهتر تبیین می‌کند.

مطالعه تطبیقی تحول از ارتش وظیفه‌ای به ارتش حرفه‌ای در ایران از دو محور مورد توجه است محور مطالعه کلی و تطبیقی وضعیت ارتش‌های جهان است که بیشتر استراتژی جهانی در گذار از وظیفه به ارتش‌های حرفه‌ای را نشان می‌دهد این رویکرد نشان می‌دهد که جنس و

هویت سیاسی اقتصادی کشورها با نظام دفاعی حرفه‌ای و سربازی اجباری چه ارتباطی دارد؟ محور دوم نظام‌های سیاسی و اقتصادی میانه‌رویی در مابین این دو استراتژی، ارتش‌های شبه‌حرفه‌ای و شبه‌وظیفه‌ای را بیان می‌کند. در این زمینه ۴ رویکرد کلی وجود دارد

۱. کشورهای بدون خدمت سربازی اجباری (ارتش حرفه‌ای)

با نگاهی کلی به نقشه (۱) براحتی می‌توان استنباط کرد که اغلب کشورهای جهان در حال حاضر در این گروه قرار دارند. این گروه از کشورها عمدتاً کشورهای پیشرفته صنعتی در شرق و جنوب‌شرق آسیا شبه قاره هند، اروپا، آمریکای شمالی کشورهای آفریقایی واقع در جنوب خط استوا و بسیاری از کشورهای کوچک آمریکای مرکزی در این گروه جای دارند. در این گروه به جزء کشورهای آفریقایی - که عمدتاً به دلیل منازعات قومی و قبیله‌ای که امکان تشکیل ارتش‌های وظیفه‌ای نداشته‌اند - و برخی از کشورهای آمریکای مرکزی که در آنها ارتش مفهوم دفاعی و قابل توجهی ندارد، اغلب کشورها در دسته کشورهای صنعتی و جهان اول می‌باشند هرچند که قطعی در این زمینه وجود ندارد و کشورهای توسعه نیافته‌ای مثل پاکستان، افغانستان، عراق، و یا کشورهای غیرصنعتی مثل کشورهای حاشیه جنوب خلیج فارس در این دسته قرار دارند. اما به دلیل تراکم بالای کشورهای دارنده ارتش حرفه‌ای در آمریکای شمالی، اروپا، و جنوب شرق آسیا، این گونه ارتش‌ها در این پژوهش، به ارتش کشورهای جهان اول تلقی می‌شوند.

۲. کشورهای با خدمت سربازی اجباری (از ۶ ماه تا ۱۰ سال)

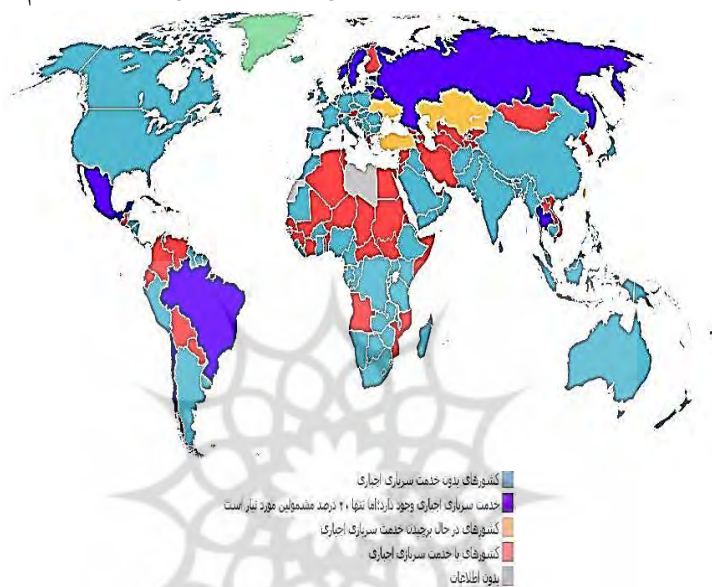
این استراتژی در تأمین نیروی انسانی دفاعی در حال زوال است و عمدتاً کشورهای در حال توسعه جنوب غرب آسیا، آسیای مرکزی قفقاز و مناطق داخلی و مرکزی قاره آفریقا (بالای خط استوا) قرار دارند. هرچند که در این گروه هم قطعیتی وجود ندارد و کشور صنعتی و پیشرفته‌ای مثل کره جنوبی در جنوب شرق آسیا و یا فنلاند اتریش و یونان در اروپا در این دسته‌بندی قرار دارند برخی از کشورهای این گروه مثل قزاقستان و ترکیه، اکراین و.. در حال تحول از ارتش وظیفه‌ای به ارتش حرفه‌ای هستند و احتمال در آینده نه چندان دور از این لیست خارج شوند.

۳. کشورهایی با ارتش‌های شبه‌حرفه‌ای (الگوی مناسب برای ایران)

این گروه از کشورهای شرایط و ویژگی‌های خاص و منحصر به فرد دارند در واقع این گروه

از کشورها، خدمت سربازی اجباری با شرایط ویژه‌ای انجام می‌شود این گروه از کشورهای خود به سه دسته تقسیم می‌شوند:

شکل (۲): نقشه وضعیت کشورهای جهان براساس دارا بودن ارتش حرفه‌ای و نظام وظیفه‌ای

(Source: <http://www.tabnak.ir/pages/?cid=36853>)

الف) کشورهایی با خدمت غیر رزمی یا بدون سلاح

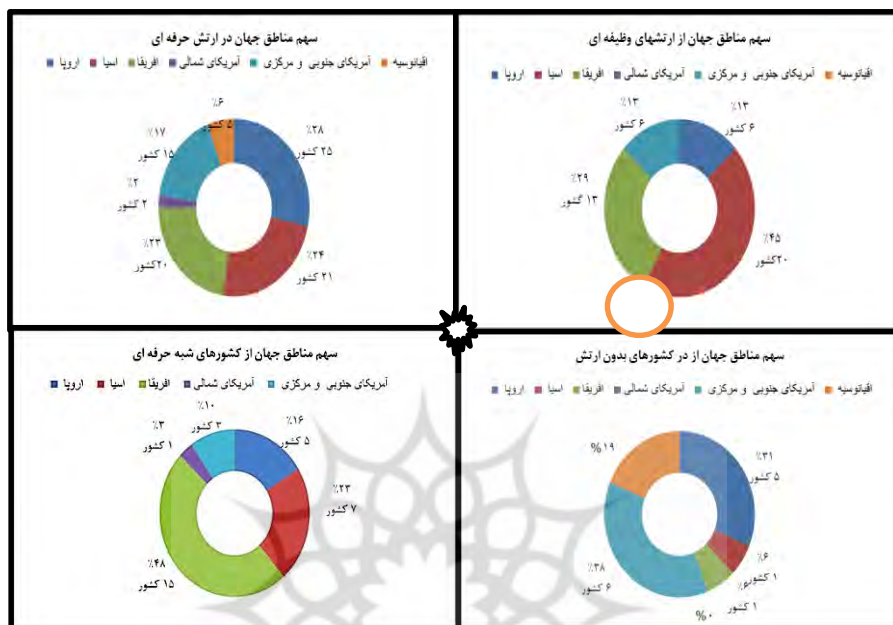
این دسته از کشورها سعی کرده‌اند سربازی اجباری را از محیط سربازخانه‌ای بیرون کشیده و برای انجام خدمت رزمی از سربازان حرفه‌ای استفاده می‌کنند. تعداد این کشورها بسیار کم می‌باشد (آنگولا، استونی، الجزایر، بلاروس، صربستان، قبرس، لاتویا) و با توجه به اینکه در این دسته‌بندی نیروهای مسلح، نیروهای مورد نیاز خود را به صورت سرباز داوطلب و حرفه‌ای تأمین می‌کنند در شرایط صلح نیازی به این سربازان ندارند. با تحقق اراده سیاسی حاکمیت مبنی بر حذف این استراتژی اهمیت خود را از دست خواهند داد. لذا این گونه ارتش‌ها را می‌توان ارتش‌های حرفه‌ای درجه ۲ خطاب کرد. این استراتژی در شرایط کنونی جمهوری اسلامی در فرآیند تحول از ارتش وظیفه‌ای به ارتش حرفه‌ای مناسب است. در مصاحبه خبرنگار و صاحب‌نظران که اغلب بر این اصل تاکید داشتند که در فرآیند گذار از ارتش وظیفه‌ای به ارتش

حرفه‌ای در ایران، بهتر است این گذار به مرور زمان و مرحله به مرحله انجام شود. تعدادی از خبرگان معتقد هستند که برای تأمین هزینه‌های این تحول لازم است تعداد قابل توجهی از مشمولین خدمت نظام وظیفه عمومی را به صورت قرعه‌کشی در قبال پرداخت هزینه‌های امنیتی از خدمات وظیفه عمومی معاف شوند و هزینه‌های اخذ شده طی مکانیزمی قانونی برای تأمین هزینه‌های ارتش حرفه‌ای بکار گرفته شود. این الگو علاوه بر اینکه زمینه فرصت‌های لازم برای گذار ارتش وظیفه‌ای به ارتش حرفه‌ای فراهم می‌کند. نیروهای لازم برای مدیریت بحران‌های طبیعی و شرایط ناخواسته جنگی در اختیار دولت و نیروهای مسلح قرار می‌دهد.

ب) کشورهای با ترکیب خدمت وظیفه و داوطلبانه

این الگو بسیار مشابه الگوی سربازی در امور غیررزمی است با این تفاوت که سربازان وظیفه بخش‌های از خدمت سبک رزمی را نیز بر عهده می‌گیرند. تعداد کشورهای دارنده این ویژگی (اوگاندا، برمودا، بروندي، سنگاپور، فیلیپین، کویت، گابون، مالی، موریتانی و ونزوئلا) همانند الگوی قبلی می‌باشد و دارای دو ویژگی برجسته هستند. اول اینکه هیچ کدام کشورهای مذکور، کشور قدرتمندی که رقابت ژئوپلیتیک خاصی را در منطقه جغرافیایی خود دنبال کنند؛ نیستند و دوم اینکه این کشورها استراتژی جدی‌تری در فرآیند تحول به ارتش حرفه‌ای را دنبال می‌کنند و در حال معادل‌سازی ارتش حرفه‌ای با ارتش وظیفه‌ای هستند. این الگو هم می‌تواند در شرایط خاصی برای تحول دفاعی جمهوری اسلامی ایران مناسب باشد.

شکل (۳): نمودار الگوهای مختلف سربازی در جهان

ج) کشورهایی با ارتش دارای خدمت انتخابی

کشورهایی که در این گروه قرار دارند هر چند که بیشتر به سمت و سوی ارتش‌های وظیفه‌ای حرکت می‌کنند، اما به دلیل سیاست‌های تخصص‌گرایانه‌ای که در ارتش اعمال می‌کنند؛ و همچنین سیاست‌های دموکراتیکی که نسبت به خدمت سربازی ایجاد کرده‌اند، در دسته ارتش‌های شبه‌حرفه‌ای قرار می‌گیرند. نکته جالب در این گروه این است که کشور چین در جایگاه سومین قدرت نظامی جهان در این دسته قرار دارد و این موضوع، احتمالاً به خاطر این است که چین به دلیل شرایط خاص جمعیتی خود، باید نوع خاصی از ارتش را در ساختار دفاعی و امنیتی خود قرار دهد تا بتواند از پتانسیل‌های انسانی خود به بهترین نحو ممکن در امور دفاعی و نظامی بهره‌بردارد. از طرف دیگر در این گروه از کشورها (جمهوری آفریقای مرکزی، اکوادور، السالوادور، اندونزی، بنین، تایوان، توگو، چاد، جمهوری خلق چین، سنگال، کیپ ورد، گینه بیسائو، مالزی، مکزیک و نیجر) افراد و مشمولین خدمت سربازی اختیاراتی در خصوص زمان‌بندی، محل خدمت و مزایای مادی (متناسب با نوع خدمت) دارند و مختارند شیوه‌های

مختلفی (درجه متفاوتی از سختی) را انتخاب کنند. بنابراین جنبه اجباری بودن خدمت در این کشورها در مقایسه با ارتش‌های نظام وظیفه‌ای کمتر است

البته در این رویکرد کشورهای مختلفی وجود دارند که فاقد ارتش و نیروهای مسلح هستند. این گروه از کشورها از اصل «پیمان دفاعی برای تأمین امنیت» استفاده می‌کنند پیمان دفاعی پاناما و ایسلند با ایالات متحده آمریکا پیمان دفاعی موناکو با فرانسه نمونه بارز از استثناءهای این گروه هستند. کشورهای این گروه (تووالو، ایسلند، جزایر موریس، فلسطین اشغالی، سنت لوسیا، گرینلند، ساموآ، پاناما، موناکو، کاستاریکا، واتیکان، لیختن‌اشتاین، هائیتی، گرانادا، دومینکن و جزایر مارشال) و هر کدام از گروه‌های بالا (کشورهای دارنده ارتش وظیفه‌ای، ارتش حرفه‌ای و ارتش‌های شبه حرفه‌ای) دارای پراکنش جغرافیایی خاصی در سراسر جهان هستند شکل (۳) و جدول (۱) این پراکنش‌ها و درصد آن بر حسب قاره‌ها را مشخص شده است

جدول (۱): وضعیت سربازی و نوع ارتش کشورهای جهان

شاخص	کشور	منطقه جغرافیایی	الگو	توضیحات	شاخص	کشور	منطقه جغرافیایی	الگو	توضیحات			
کشورهای فاقد خدمت اجباری	آرژانتین	آمریکای جنوبی	ارتش شبه وظیفه ای	پس از جنگ با بریتانیا اهمیت ارتش حرفه‌ای مورد توجه قرار گرفت	کشورها با خدمت اجباری در شرایط خاص	اوروگوئه	آمریکای جنوبی	ارتش	-			
	آفریقای جنوبی	آفریقا		-								
	آلبانی	اروپا		از سال ۲۰۱۰								
	آنتیگو و باربودا	آمریکای مرکزی		ارتش بسیار کوچک با ۲۴۱ نفر پرسنل								
	آنتیل هلند	آمریکای مرکزی		-								
	اتیوپی	آفریقا		-								
	اردن	آسیا		-								
	اسپانیا	اروپا		از سال ۲۰۰۱ خدمت وظیفه منسوخ و خدمت داوطلبانه تصویب شد								
	استرالیا	اقیانوسیه		از سال ۱۹۷۲ تقریباً همزمان با ایالات متحده								
	اسلواکی	اروپا		-								
	اسلونی	اروپا		-								
	کشورهای فاقد خدمت اجباری	افغانستان		آسیا		ارتش وظیفه ای	پس از تشکیل دولت جدید و برقراری ثبات		کشورهای با خدمت یکساله یا کمتر	لاتویا	اروپا	ارتش وظیفه ای
آلمان		اروپا	از سال ۲۰۱۲ رسماً ارتش حرفه‌ای در این کشور پا گرفت									
امارات متحده عربی		آسیا	-									
ایالات متحده آمریکا		آمریکای شمالی	-									
ایتالیا		اروپا	سال ۲۰۰۵ دارای نیروهای داوطلب حرفه‌ای متشکل از مرد و زن									
ایرلند		اروپا	همیشه دارای ارتشی کاملاً									
آذربایجان		آسیا	ارتش وظیفه ای	از سال ۲۰۰۱ خدمت وظیفه منسوخ و خدمت داوطلبانه تصویب شد	کشورهای با خدمت یکساله یا کمتر		مغولستان	آسیا		ارتش وظیفه ای	-	
مولداوی		اروپا		-								
یونان		اروپا		-								
گواتمالا		آمریکای مرکزی		از سال ۱۹۷۲ تقریباً همزمان با ایالات متحده								
تونس		آفریقا		-								
برزیل		آمریکای جنوبی		پس از تشکیل دولت جدید و برقراری ثبات								
پاراگوئه	آمریکای جنوبی	از سال ۲۰۱۲ رسماً ارتش حرفه‌ای در این کشور پا گرفت										
برزیل	آمریکای جنوبی	از سال ۲۰۱۲ رسماً ارتش حرفه‌ای در این کشور پا گرفت										
۱۲ ماه نیروی زمینی؛ ۲۴ ماه نیروی دریایی	آمریکای جنوبی	از سال ۲۰۰۱ خدمت وظیفه منسوخ و خدمت داوطلبانه تصویب شد										
۱۲ ماه برای افراد بالا ۱۸ سال	آمریکای جنوبی	از سال ۲۰۱۲ رسماً ارتش حرفه‌ای در این کشور پا گرفت										
۱۲ ماه	آمریکای جنوبی	از سال ۲۰۰۱ خدمت وظیفه منسوخ و خدمت داوطلبانه تصویب شد										
۱۲-۲۴ ماه	آمریکای مرکزی	از سال ۲۰۱۲ رسماً ارتش حرفه‌ای در این کشور پا گرفت										
۱۲ ماه	آسیا	از سال ۲۰۰۵ دارای نیروهای داوطلب حرفه‌ای متشکل از مرد و زن										
۱۲ ماه	اروپا	از سال ۲۰۱۲ رسماً ارتش حرفه‌ای در این کشور پا گرفت										
۱۲ ماه	اروپا	از سال ۲۰۱۲ رسماً ارتش حرفه‌ای در این کشور پا گرفت										
۱۲ ماه	اروپا	از سال ۲۰۱۲ رسماً ارتش حرفه‌ای در این کشور پا گرفت										

					داوطلب بوده است		
۶-۱۵ ماه		آسیا	ترکیه		کل پرسنل ارتش سه گردان (۱۰۰۰ نفر)	آمریکای جنوبی	باربادوس
(۱۲-۱۸) ماه در حال گذار به ارتش حرفه‌ای		اروپا	روسیه		فقط نیروی دریایی با ۱۶۰۰ نفر پرسنل دارد	آمریکای مرکزی	باهاماس
-		آفریقا	ساحل عاج		-	آسیا	بحرین
-		آمریکای جنوبی	کلمبیا		-	آسیا	برمه
-		آسیا	کامبوج		-	آسیا	برونئی
-		آسیا	گرجستان		اولین کشور در ایجاد ارتش حرفه‌ای پس از جنگ جهانی دوم در سال ۱۹۹۴ خدمت وظیفه را به حال تعلیق درآمد	اروپا	بریتانیا
-		آسیا	لانوس		از سال ۲۰۰۷ رسماً حرفه‌ای شده است	اروپا	بلژیک
-		آفریقا	ماداگاسکار		همانند هندو پاکستان همیشه دارای ارتش حرفه‌ای بوده است اما سربازی اجباری در شرایط اضطراری مجاز است ولی تاکنون اجرا نشده است	اروپا	بلغارستان
	ارتش شبه نظامی	آفریقا	آنگولا	کشورها با خدمت غیر رزمی بدون سلاح		آسیا	بنگلادش
-		اروپا	استونی			آسیا	بوتان
-		آفریقا	الجزایر		۱ ژانویه ۲۰۰۶ خدمت سربازی را منسوخ کرد	آفریقا	بوتسوانا
-		اروپا	بلاروس		مثل هند همیشه دارای ارتش حرفه‌ای بوده است	اروپا	بوسنی و هرزگوین
۹ ماه غیر نظامی		اروپا	صربستان		۱۹ نوامبر ۲۰۰۴ خدمت اجباری نظامی را لغو کرد	آسیا	پاکستان
		اروپا	قبرس		-	اروپا	پرتغال
		اروپا	لاتویا		-	آمریکای جنوبی	پرو
ارتش به استعداد ۴۵۰۰ نفر و جزء نارآمدترین ارتش‌ها	ارتش شبه نظامی	آفریقا	آفریقای مرکزی	کشورهای خدمت انتخابی	-	آفریقا	تانزانیا
		آمریکای جنوبی	اکوادور		-	آمریکای جنوبی	ترینیداد و توباگو

		السالوادور	آمریکای مرکزی		-	تونگا	اقیانوسیه		
		اندونزی	آسیا		-	تیمور شرقی	آسیا		
		بنین	آفریقا		-	جیبوتی	آفریقا		
		تایوان	آسیا		-	چک (جمهوری)	اروپا		
		توگو	آفریقا		-	دومینیک (جمهوری)	آمریکای مرکزی		
		چاد	آفریقا		-	رواندا	آفریقا		
		چین	آسیا		-	رومانی	اروپا		
		سنگال	آفریقا		-	زامبیا	آفریقا		
		کیپ ورد	آفریقا		-	زلاند نو	اقیانوسیه		
		گینه بیسائو	آفریقا	دارای نیروی حرفه‌ای دفاع از ژاپن از سال ۱۹۵۰ به بعد	-	ژاپن	آسیا		
		مالزی	آسیا		-	سرلانکا	آسیا		
		مکزیک	آمریکای مرکزی		-	سنت کیتس و نویس	آمریکای مرکزی		
		نیجر	آفریقا		-	سوازیلند	آفریقا		
	رتبه بندی	اوگاندا	آفریقا	کشورهایی با ترکیب خدمت وظیفه و داوطلبانه	-	سورینام	آمریکای جنوبی		
		برمودا	آمریکای شمالی		-	سیرالئون	آفریقا		
		بروندی	آفریقا		-	سیشل	آفریقا		
		سنگاپور	آسیا		-	شیلی	آمریکای جنوبی		
		فیلیپین	آسیا		-	عراق	آسیا		
		کویت	آسیا		-	عربستان سعودی	آسیا		
		گابون	آفریقا		-	عمان	آسیا		
		مالی	آفریقا		-	غنا	آفریقا		
		موریتانی	آفریقا		-	فرانسه	اروپا		
		وزونلا	آمریکای جنوبی		-	فیجی	اقیانوسیه		
		استثنائات	اسرائیل		آسیا	کشورهای دارای خدمت وظیفه بیشتر از ۱۸ ماه	-	هنوراس	آمریکای مرکزی
ارتش به استعداد ۱۲ هزار نفر و جزء ضعیف‌ترین ارتشها با خدمت سربازی ۱۸ تا ۲۰ ماه			ایران		آسیا		-	قطر	آسیا
	بورکینافاسو		آفریقا	با ۴۰۰ نفر نیروی نظامی (به ازای	لوگزامبورگ		اروپا		

				هر نفر تقریباً یک میلیون دلار در سال بودجه تخصیص داده می‌شود)			
		آسیا	تاجیکستان	-		آفریقا	کامرون
		آسیا	تایلند	-		آمریکای شمالی	کانادا
		آسیا	ترکمنستان	-		اروپا	کرواسی
		آفریقا	سائوتوم و پرنسپ	-		آفریقا	کنیا
		آفریقا	سومالی	-		آفریقا	کونگو
		افریقا	سودان	ارتش بسیار کوچک به استعداد ۹۰۰ نفر		آفریقا	گامبیا
		آسیا	سوریه			اقیانوسیه	گینه نو پاپوا
		آسیا	ارمنستان			آسیا	لبنان
-		آسیا	قرقیزستان			آفریقا	لسوتو
-		آسیا	قزاقستان			اروپا	لوکزامبورگ
-		آسیا	کره جنوبی	ارتش و وظیفه‌ای در سال ۲۰۰۸ برچیده شد		اروپا	لهستان
-		آسیا	کره شمالی	-		آفریقا	لیبریا
-		آفریقا	دموکراتیک کنگو	-		اروپا	لیتوانی
-		آمریکای مرکزی	کوبا	-		آفریقا	مالاوی
بیشترین طول مدت خدمت سربازی در جهان (مردان ۱۰ سال نیروهای ویژه ۱۳ سال زنان حداقل سه سال)		آفریقا	گینه	-		اروپا	مالت
-		آفریقا	گینه استوایی	-		آسیا	مالدیو
-		آفریقا	لیبی	-		اروپا	مجارستان
-		آفریقا	مصر	۳۱ اوت ۲۰۰۶ لغو شد		آفریقا	مراکش
-		آفریقا	موزامبیک			اروپا	مقدونیه
-		آسیا	ویتنام	۳۰ اوت ۲۰۰۶ خدمت سربازی را لغو شد		اروپا	مونتنگرو

		کشورها و سرزمین‌های بدون ارتش			
-	اقیانوسیه	توالو	-	آفریقا	نامیبیا
-	اروپا	ایسلند	-	آسیا	نپال
-	افریقا	موریس	-	آفریقا	نیجریه
-	آسیا	فلسطین اشغالی	-	آمریکای مرکزی	نیکاراگوا
-	آمریکای مرکزی	سنت لوسیا	-	آمریکای مرکزی	هائیتی
-	آمریکای مرکزی	گرانادا	-	اروپا	هلند
-	اروپا	گرینلند	-	آسیا	هند
-	اقیانوسیه	ساموآ	-	آسیا	یمن
-	آمریکای مرکزی	پاناما			
-	اروپا	موناکو			
-	آمریکای مرکزی	کاستاریکا			
تحت حمایت ارتش دانمارک	اروپا	واتیکان			
	اروپا	لیختن اشتاین			
تحت حمایت ارتش آمریکا	آمریکای مرکزی	هائیتی			
تحت حمایت ارتش فرانسه	آمریکای مرکزی	دومینکن			
	اقیانوسیه	جزایر مارشال			

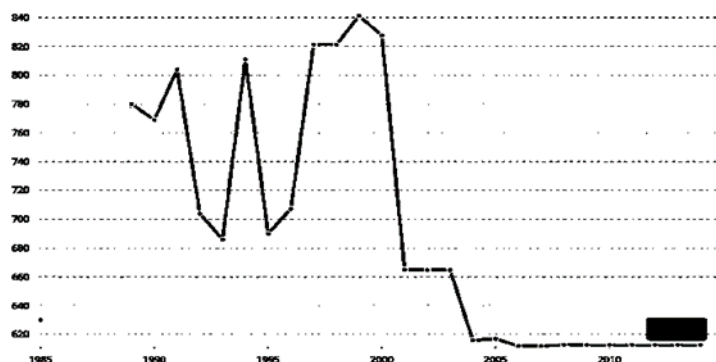
۲-۵. مطالعه تطبیقی کشورهای جهان

بخش دوم مطالعه تحقیق پژوهش حاضر به صورت انتخابی بوده و تعداد ۵ کشور از جدول بالا با در نظر گرفتن سابقه جایگاه ژئوپلیتیکی و همچنین جایگاه‌شان در نظام قدرت جهانی و وزن ژئوپلیتیکی آنها انتخاب شده است. در این رویکرد کشورهای ترکیه و پاکستان (به عنوان قدرت‌های منطقه‌ای و هم‌مرز ایران در شرق و غرب جمهوری اسلامی ایران) آمریکا (به عنوان کشورهای پیشرو در فرآیند تحول از ارتش و وظیفه‌ای به ارتش حرفه‌ای) آلمان (به عنوان کشوری که تازه‌ترین تجربه‌ها در تحول از ارتش و وظیفه‌ای به ارتش حرفه‌ای دارد) و روسیه و

چین(به عنوان قدرت‌های نظامی به ترتیب دوم و سوم) مورد توجه قرار گرفته است. در این بخش تلاش شده است تجربیات، استراتژی‌ها و الزامات این کشورها در تحول از ارتش وظیفه‌ای به ارتش حرفه‌ای مورد بررسی قرار گرفته و تجارب موفق آنها مورد مطالعه قرار گیرد.

۱-۲-۵. تطبیق وضعیت ارتش ترکیه با ارتش ایران

مهم‌ترین مباحث در زمینه مطالعه تطبیقی ارتش‌های جهان و مقایسه آن با شرایط کنونی ارتش و نیروهای مسلح در ایران سیاست‌هایی است که در این کشورها وجود دارد و امکان مقایسه و تعمیم آن با نظام خدمت سربازی در ایران و ساختار سازمانی نیروهای مسلح و همچنین نوع و حیطه ماموریت‌های نظامی در ایران وجود دارد یکی از مهم‌ترین سیاست‌های کشورهای که فرآیند تحول از ارتش وظیفه‌ای به ارتش حرفه‌ای را پشت سر گذاشته‌اند فروش هدفمند خدمت سربازی و به منظور تأمین هزینه‌های ارتش و سرباز حرفه‌ای است. این سیاست در کشور ترکیه، قابلیت تعمیم به وضعیت کنونی ایران را دارد. این استراتژی در ترکیه(که در حال تحول از ارتش وظیفه‌ای به ارتش حرفه‌ای است) از سال ۲۰۱۱ به تصویب رسیده است. بر اساس لایحه مصوب در ۳۱ دسامبر ۲۰۱۱ شرایط معافیت و میزان مبلغ قابل پرداخت به شرح زیر تعیین شد: تا ۳۱ دسامبر ۲۰۱۱، کسانی که ۳۰ سال یا بیشتر هستند، با پرداخت ۳۰۰۰۰ لییر(۱۶۰۰۰ دلار) مجاز خواهند بود که از خدمات نظامی خود معاف شوند(Globalsecurity,2017). اما نکته قابل تأمل در این زمینه، تأثیر این سیاست و سیاست‌های مشابه در سازمان و تعداد نیروهای نظامی ترکیه می‌باشد. بطوری‌که کاهش قابل توجه تعداد نیروهای نظامی در ارتش ترکیه در شکل(۴)، بر اثر بکارگیری این استراتژی دیده می‌شود. در واقع این کاهش بیانگر تجدید سازمان، اصلاح و چابک‌سازی ارتش ترکیه به دلیل باور شدن استراتژی و تفکر ارتش حرفه‌ای در این کشور است.

قانون خدمت نظام وظیفه عمومی از سال ۱۹۱۹ در ارتش ترکیه به اجرا درآمده و از آن زمان به بعد باقی مانده است. اما طول مدت آن به طور پیوسته در طول زمان کاهش یافته است. بین سال‌های ۱۹۱۹ و ۱۹۹۸، ۱۸ ماه برای مردان غیرتحصیل کرده و ۱۲ ماه برای تحصیل کرده‌ها (در سطح دانشگاه) بود. در سال ۱۹۹۸ این دوره‌ها به مدت ۱۲ ماه برای غیرتحصیل کرده‌ها و ۶ ماه برای تحصیل کرده‌ها کاهش یافت. پس از سال ۲۰۰۱، مدت زمان فعلی (۱۲ ماه برای فارغ‌التحصیلان ابتدایی یا دبیرستان، ۸ ماه برای افسران ذخیره (فارغ‌التحصیلان دانشگاه) و ۶ ماه برای کسانی که دارای مدرک دانشگاهی هستند و به عنوان افسران ذخیره خدمت می‌کنند) ارائه شده است، بنابراین پیش‌بینی می‌شود این روند کاهش تا سال ۲۰۲۴ ادامه یابد. بدیهی است سال ۲۰۲۴ - ۲۰۲۵ وعده‌های ترکیه برای تحقق کامل آرمان ارتش حرفه‌ای محقق خواهد شد.

در شرایط کنونی، در ترکیه شهروندان مذکور پس از خدمت اجباری خود، مجبور به دریافت خدمات نظامی تا ۴۶ سالگی می‌شوند. البته وقتی که دولت در شرایط بحرانی قرار داشته باشد، زنان ۱۸ تا ۴۲ ساله مجبور به خدمت نظامی شده و نوجوانان و بزرگسالان جوان ممکن است از سنین تا سن ۱۵ سالگی از دبیرستان به پادگان‌های نظامی منتقل شوند. البته روند حرفه‌ای شدن ارتش در ترکیه می‌تواند این استراتژی را تا حدی تغییر داده و آمایش جمعیتی قابل توجهی در ساختار اجتماعی ترکیه رقم بزند بدون اینکه اجرای این سیاست‌ها آثار مخربی در ساختار نیروهای مسلح این کشور برجای گذارد. در ترکیه مهم‌ترین وظیفه ارتش حراست از قلمرو ژئوپلیتیکی کشور می‌باشد. بنابراین تغییر در ساختار و ماهیت ارتش (از نظام وظیفه عمومی به

ارتش حرفه‌ای) قلمرو ژئوپلیتیکی این کشور را در سراسر دریای مدیترانه، شمال و شمال شرق آفریقا، قفقاز، آسیای مرکزی، حوزه ژئوپلیتیکی خلیج فارس و کشورهای پاکستان و افغانستان گسترش داده است که آثار آن در ۵ سال اخیر به قابل ملاحظه‌ای دیده می‌شود.

۲-۲-۵. ویژگی‌های قابل انطباق ارتش روسیه

مهم‌ترین جنبه از ارتش روسیه که می‌توان آن را با ارتش ایران مقایسه کرد. ابهامات و دو دستگی (گروه مخالفان و موافقان) در فرآیند تحول از ارتش و وظیفه‌ای به ارتش حرفه‌ای است. البته این کشور در مقایسه با ایران استراتژی منظم‌تر و جدی‌تری در این حوزه داشته و در زمینه حرکت به سمت ارتش حرفه‌ای از پیشینه و تجربه بیشتری برخوردار است. در واقع، هرچند که ارتش روسیه به عنوان ارتشی مبتنی بر سربازی و وظیفه شناخته می‌شود. اما این کشور در حال حاضر برنامه جدی‌تری را در فرآیند تحول از ارتش و وظیفه‌ای به ارتش حرفه‌ای دنبال می‌کند. روسیه در زمینه تشکیل ارتش و نظام سربازی حرفه‌ای از قدمت بالاتری در بین سایر ارتش‌های جهان برخوردار است اولین مرحله به کارگیری نیروهای قراردادی در ارتش این کشور در سال ۱۹۹۲ است. اما نیاز شدید به حجم سرباز و بار اقتصادی این طرح در زمان خود، سبب شد؛ این استراتژی دنبال نشود. در حال حاضر پس از حدود یک قرن این استراتژی بشکل جدی‌تری در ساختار دفاعی - نظامی روسیه مجدداً مورد توجه قرار گرفته است به گونه‌ای که حرفه‌ای‌سازی ارتش در روسیه در ۱۰ سال اخیر، روند بسیار تندی داشته است. ارتش این کشور در دهه اخیر حدود ۵۰ درصد نیروهای قراردادی به خدمت گرفته است. اگر شرایط اقتصادی اجازه بدهد اکثریت نیروها تا سال ۲۰۲۵ قراردادی (حرفه‌ای) می‌شوند. استفاده از نیروهای قراردادی ارتش روسیه به «شیوه کنونی» در جنگ یوگسلاوی سابق انجام شد و نتایج قابل توجهی در زمینه ارتقاء و جبهه اجتماعی، سطح حرفه‌ای و روح داوطلبی نظامیان بدست آمد.

با توجه به این که ماموریت ارتش در روسیه گسترش و حفظ قلمروهای ژئوپلیتیکی کشور است؛ روند حرفه‌ای شدن ارتش به طور نسبی در گسترش حوزه نفوذ ژئوپلیتیکی روسیه بسیار موثر

۱. در روسیه تمامی هزینه‌های تحول از ارتش و وظیفه به ارتش حرفه‌ای از سوی دولت تأمین می‌شود با توجه به اینکه در مراحل اولیه تحول از ارتش و وظیفه به ارتش حرفه‌ای در هر کشوری هزینه به دلیل برقرار بودن هر دو نوع ارتش و وظیفه‌ای و حرفه‌ای افزایش می‌یابد؛ چالش‌های اقتصادی این مسئله به یک موضوع اساسی تبدیل شده است.

خواهد بود. به عبارتی حرفه‌ای شدن و تخصص‌گرایی در ارتش روسیه، قدرت این کشور را در گسترش حوزه نفوذ ژئوپلیتیکی ارتقاء خواهد داد. کما اینکه ارتش سنگین و نسبتاً فرسوده تزاری در شوروی سابق در دوران جنگ سرد، حراست از قلمروهای ژئوپلیتیکی شوروی را به سختی انجام می‌داد.

همان‌گونه که اشاره شد بدتر شدن اوضاع سیاسی اقتصادی روسیه و هزینه‌های سنگین ارتش پر حجم روسیه به عنوان دومین ارتش بزرگ جهان از سال ۱۹۹۶ تفکر کوچک و حرفه‌ای شدن ارتش را به وجود آورد. در روند گذر از ارتش وظیفه به ارتش حرفه‌ای در روسیه؛ یکی از استراتژی‌های سازمانی این است که پرسنل قراردادی فقط برای خدمت مناطق خاص استفاده شوند. البته استراتژیست‌های روسی امیدوار بودند که ارتش روسیه، مشابه ارتش سال‌های اخیر فرانسه شود که پرسنل وظیفه آن فقط در پادگان‌ها خدمت کنند و واحدهای کوچک متحرک و حرفه‌ای به عنوان نیروهای عملیاتی انجام وظیفه نمایند (Torabi and et al, 2005: 40-42). بنابراین حرفه‌ای شدن ارتش در روسیه علاوه بر اصلاح ساختاری و سازمانی بر نفوذ ژئواستراتژیکی این کشور تاثیر شگرفی داشته است همان‌طور که در عملیات اوکراین نشان داده شد. حرفه‌ای شدن، افزایش قابلیت اطمینان و آمادگی بیشتر نیروهای روسیه، به نوبه خود، توانایی‌های آن را برای تسلط بر قلمرو ژئواستراتژیکی آن تقویت کردند. و همان‌طور که عملیات‌های نظامی ارتش روسیه در سوریه نشان داد، سرمایه‌گذاری روسیه در نیروهای حرفه‌ای (ضربه از راه دور) باعث بهبود قابلیت‌های آن شده است.

اغلب استراتژیست نظامی روسیه یکی از علل بقای ارتش را حرکت آن به سوی حرفه‌ای شدن می‌دانند. در پایان سال ۲۰۰۵، ۳۰٪ پرسنل ارتش روسیه را نظامیان قراردادی تشکیل می‌دادند. و پیش‌بینی شده بود طبق برنامه‌ریزی تا سال ۲۰۱۰، ۷۰٪ نیروهای مسلح روسیه را نیروهای داوطلب و مابقی از نیروهای خدمت اجباری تشکیل خواهد داد اما در عمل فقط حدود ۵۰ درصد این هدف محقق شده است و انتظار می‌رود این هدف تا سال ۲۰۲۰ محقق گردد نکته‌ای که در این زمینه اهمیت دارد فرآیند عبور روسیه از ارتش وظیفه به ارتش حرفه‌ای است که می‌تواند الگو مناسبی برای جمهوری اسلامی ایران در طی این روند باشد (Torabi and et

جدول (۲): تعداد سربازان حرفه‌ای در نیروهای مسلح روسیه، (هزار نفر)

سال	تعداد نیروی حرفه‌ای (هزار نفر)	درصد تغییر نسبت به سال قبل
۲۰۱۱	۱۷۴	-
۲۰۱۲	۱۸۶	۶/۸ درصد
۲۰۱۳	۲۲۰	۱۵/۴۵ درصد
۲۰۱۴	۲۹۵	۲۵/۴ درصد
۲۰۱۵	۳۵۲	۱۶/۲ درصد
۲۰۱۹	۴۱۵	۲۰/۲

در ۱۴ اکتبر ۲۰۰۸، در جریان نشست کمیته نظامی وزارت دفاع روسیه، وزیر خارجه، آناتولی سردیوکف، پارامترهای اصلی اصلاحات عمده در ساختار AF RF (نیروهای مسلح فدراسیون روسیه) را اعلام کرد. با توجه به برنامه‌های منتشر شده، تا سال ۲۰۱۲ نیروهای نظامی روسیه باید به جای ساختار تقسیم نیرویی به ساختار تیپ تبدیل شود. این نوآوری‌ها از اواسط سال ۲۰۰۷ (عمدتاً به عنوان یک نتیجه عملیات جنگی در جمهوری چین، جایی که تیپ‌ها واحد اصلی تاکتیکی بودند) برنامه‌ریزی شده بود. یکی از مهم‌ترین جلوه‌های حرفه‌ای‌سازی ارتش در روسیه تلاش وزارت دفاع این کشور، برای اجرای سیاست‌های خود و افزایش شمار استخدام نیروهای مسلح با اجرای مراحل زیر ممکن می‌گردد که در سال‌های ۲۰۰۵-۲۰۰۶ شکل گرفت (Globalsecurity,2019).

- وزارت دادگستری برای اعمال کسانی که ناقض شرایط قراردادهای وزارت دفاع برای تحول از ارتش وظیفه به ارتش حرفه‌ای هستند، خواستار اعمال قوانین سختگیرانه شد
- این وزارتخانه از ایجاد مراکز نظامی در دانشگاه‌ها و کالج‌های مدنی، به منظور ارتقاء خدمات نظامی حرفه‌ای حمایت خواهد کرد.

□ سربازان قراردادی ارتش به عنوان رهبران میانجی، بین سربازان و افسران ارشد ارتش معرفی می‌شوند. آن‌ها مسئول آموزش و پرورش نیروهای ارتش هستند و معتقد هستند که ابزار مؤثر برای مبارزه با جنجال و جنایت درون صفوف نظام هستند.

□ دوره‌های آموزش نظامی ویژه در مدارس متوسطه برای ارتقاء آمادگی جسمانی و سطح تحصیلات و حرفه‌ای افراد متقاضی بالقوه بازسازی می‌شود (Globalsecurity, 2018).

اما مهم‌ترین بخش تحول ارتش روسیه در زمینه چابک‌سازی و اصلاح ساختار و سازماندهی ارتش این کشور می‌باشد. ارتش روسیه در بخش چابک‌سازی و اصلاح ساختارهای خود و در واقع مهیاسازی حرفه‌ای‌گری در خود و همچنین بهبود هزینه‌ها و تحرک نیروها پنج سیاست عمده را در ساختار اصول فرماندهی و کنترل خود را دنبال می‌کند. بنابراین ارتش تصمیم به تغییر ساختار اصول فرماندهی و کنترل خود در تلاش برای بهبود هزینه‌ها، سازماندهی و تحرک نیروهای مسلح روسیه نمود. اصلاحات عمده عبارتند از:

- شش منطقه نظامی و چهار ناوگان در نظر گرفته شده به سه فرماندهی منطقه‌ای - اروپای غربی (غرب)، آسیای مرکزی (جنوب) و شرق دور (شرق) - خواهند شد که بر پایه فرماندهی یکپارچه و کنترل نیروهای زمینی و نیروی دریایی واقع در مناطق نظامی فعلی اداره خواهند شد
- در کلیه مناطق به استثنای نیروهای موشکی استراتژیک، "افسر در حال فرماندهی" مسئول تمام خدمات و تشکلهای نظامی است. همچنین فرمانده مناطق مسئول دفاع منطقه‌ای در موارد حملات تروریستی و یا درگیری‌های محلی یا منطقه‌ای است.
- برای نیل به هدف چابک‌سازی و یکپارچه سازی جلوگیری از اتلاف هزینه و منابع، نیروی هوایی با نیروهای موشکی استراتژیک و نیروهای فضایی ادغام شده است. که یکی از مهم‌ترین نشانه‌های گام ارتش روسیه در زمینه تلاش برای حرفه‌ای شدن آن تلقی می‌شود.
- نیروهای هوایر باید وابسته به مرکز فرماندهی (سرفرماندهی) نیروی زمینی اصلی باشند.
- یک سیستم لجستیک و تدارکات مشترک برای تمام سرویس‌های دفاعی / امنیتی ایجاد خواهد شد (Globalsecurity, 2018).

۳-۲-۵. ویژگی‌های قابل انطباق ارتش پاکستان

پاکستان یکی دیگر از کشورهایی است که به دلیل تشابهات فرهنگی و اجتماعی در بسیار از عرصه‌های نظامی، سیاسی و اقتصادی و ... قابل مقایسه هستند. با این فرض، مطالعه بسترهای شکل‌گیری ارتش حرفه‌ای این کشور و تطبیق آن با استراتژی تحول از ارتش وظیفه‌ای به ارتش حرفه‌ای در ایران اهمیت دارد. در حال حاضر ارتش پاکستان بواسطه دارا بودن رویکرد و عملکرد حرفه‌ای ارتشی بسیار توانمند است بطوریکه در رقابت و تخصص با ارتش قدرتمند هند (چهارمین ارتش قدرتمند جهان) بسیار موفق بوده است بر اساس گزارش گلوبال فایر پاور ارتش پاکستان حدود ۶۳۷ هزار نفر نیروی انسانی دارد (Globalfirepower, 2020) و در مقایسه با نیروهای نظامی ایران (بیشتر از ۱ میلیون نفر) به نظر می‌رسد از عملکرد خوبی برخوردار باشد. بدیهی است این کشور صرفاً با دو ابزار مهم تخصص‌گرایی در ارتش یعنی بکارگیری سرباز حرفه‌ای و تخصص محور و همچنین سطح تعامل نظامی قوی با سایر کشورهای جهان و قدرت هسته‌ای به قدرت نظامی مطرح در سطح جهان تبدیل شده است. بنابراین مقایسه و تطبیق دو کشور در سطوح نظامی قابلیت مقایسه دارد.

۱. براساس گزارش پایگاه اطلاعاتی گلوبال فایر پاور در سال ۲۰۲۰ ایران قدرت نظامی ۱۴ جهان و پاکستان قدرت نظامی ۱۵ جهان را داراست.

۲. ایران از پشتوانه مالی بهتری نسبت به پاکستان جهت تقویت نیروهای مسلح خود برخوردار است.

۳. پاکستان دارای ارتش حرفه‌ای و قدرت هسته‌ای و ایران دارای ارتش وظیفه‌ای و قدرت موشکی برتر در سطح منطقه است

۴. هر دو کشور علایق ژئوپلیتیکی مشابه در جنوب غرب آسیا هستند.

مجموع عوامل فوق نشانده آنست که رقابت نظامی شدید، اما پنهان بین دو کشور حاکم است. بنابراین دو کشور برای شناخت و الگوبرداری از ساختار نظامی همدیگر، که در یک دهه گذشته

در قالب تبادل دانشجویی نظامی در سطوح کارشناسی ارشد جریان دارد تمایل دارند. در راستای این رویکرد به نظر می‌رسد رابطه نظامی ایران و پاکستان در قالب همسان‌سازی کیفیت آموزش و الگوبرداری از سازمان رزم و مدیریت کیفیت و کمیت نیروی انسانی می‌تواند روند حرفه‌ای شدن ارتش جمهوری اسلامی ایران را تسهیل کند.

پاکستان یکی از نمونه‌های منحصر به فرد در زمینه تحقق ارتش حرفه‌ای است. با توجه اینکه این کشور از در اولین روزهای استقلال خود ارتش خود را به صورت حرفه‌ای طراحی و سازماندهی کرده است. (پاکستان هیچگاه ارتش وظیفه‌ای و اجباری را تجربه نکرده است) این استراتژی را در رأس سیاست‌های نظامی و دفاعی خود قرار داده بود، از پایان دهه اول قرن بیست و یکم در جایگاه یک ارتش حرفه‌ای کاملاً پخته، قدرت مبارزه با قدرت‌های نظامی مثل هند و چین (در صحنه‌های نبرد منطقه‌ای) را داشته است. موضوع بسیار مهم در فرآیند حرفه‌ای شدن ارتش در پاکستان این است که این کشور از لحاظ پتانسیل‌های جمعیتی و پشتوانه‌های اقتصادی برای گذار از ارتش وظیفه‌ای به ارتش حرفه‌ای، زمینه‌های فرهنگی، اجتماعی و.. برای تحول از ارتش وظیفه‌ای به ارتش حرفه‌ای مناسب نبوده است. اما آینده‌نگری استراتژیست‌های سیاسی و نظامی این کشور با وجود مشکلات اساسی در این زمینه، استراتژی ارتش حرفه‌ای و قابلیت رزمی کنونی را دنبال و به نتیجه رساندند.

اگر چه دلایل و شرایط ارتش حرفه‌ای در پاکستان نسبت به کشورهای دیگر متفاوت است اما اینگونه به نظر می‌رسد حاکمیت نظامیان در آن کشور و جمعیت قابل توجه این فرصت را برای مقامات نظامی آن کشور به وجود آورد تا بتوانند استراتژی حرفه‌ای شدن را در ارتش پیاده کنند. وجود درآمد مناسب و ثابت در محیط نظامی جوانان جویای کار را به آسانی به سوی

۱. در حال حاضر ۴ دانشجوی پاکستانی و ۲ دانشجوی هندی در دانشگاه فرماندهی و ستاد ارتش جمهوری اسلامی ایران در مقطع کارشناسی ارشد مدیریت دفاعی مشغول به تحصیل هستند.

۲. اغلب اقتصاددانان حوزه‌های دفاعی - نظامی بر این باور هستند که در روند گذار از ارتش وظیفه‌ای به ارتش حرفه‌ای هر کشوری به صورت تدریجی (الگوی غالب: ۳۰ درصد حرفه‌ای و ۷۰ درصد وظیفه‌ای) صورت می‌گیرد و کشورها مجبور هستند همزمان دو نوع ارتش وظیفه‌ای و حرفه‌ای را در برنامه دفاعی خود دنبال کنند بنابراین، یک دهه با افزایش بودجه دفاعی نظامی مواجه می‌شوند اما با تحقق نسبی استراتژی ارتش حرفه‌ای هزینه به دلیل حجم کم این نوع ارتش‌ها کاهش پیدا می‌کند بطوریکه در کشورهایی که این استراتژی تحقق پیدا کرده است بار اقتصادی آن بر کشور بسیار کمتر از ارتش‌های وظیفه‌ای است.

خود جذب می‌کند و در نتیجه مسئولین آن کشور را از فراخوانی اجباری جوانان برای خدمت سربازی بی‌نیاز می‌نمایند (Alizade and et al,2003:381) در حال حاضر یکی از ویژگی‌های خوب ارتش پاکستان وجود تناسب بین نیروهای مختلف با درجات متفاوت است بطوری‌که در این ارتش به ازای هر ۱۰ نفر سرباز حرفه‌ای یک نفر افسر در درجات مختلف وجود دارد مثلاً نیروی زمینی به طور تقریبی ۵۰۰ هزار نفر سرباز حرفه‌ای و ۵۰ هزار نفر افسر در درجات مختلف دارد. بدیهی است این سیاست به دلیل آمایش نیروی انسانی نیروی‌های مسلح می‌تواند در سیاست‌های کلان نیروهای مسلح مورد توجه قرار گیرد.

۴-۲-۵. ویژگی‌های قابل انطباق ارتش آلمان

آلمان به عنوان یک کشورهای پیشرفته و توسعه‌یافته اروپای غربی یکی از جوان‌ترین کشورها در زمینه تحول از ارتش وظیفه‌ای به ارتش حرفه‌ای محسوب می‌شود. شرایط آلمان در مقایسه با سایر کشورهای اروپای که پیشروترین کشورها در اجرای استراتژی ارتش حرفه‌ای بودند، کمی پیچیده و دیر هنگام می‌باشد. تجزیه آلمان و اتحاد مجدد آن‌ها و زمینه‌ها و مسائل اجتماعی ناشی از آن‌ها در این تاخیر بی‌تأثیر نبوده است، اما دهه ۱۹۸۰ اوج تحولات و توسعه‌گرایی درون‌سازمانی در ارتش آلمان غربی می‌باشد که بعدها در قالب ارتش آلمان متحد نقش منحصر بفردی ایفا کرد. به لحاظ تئوریک تحول و توسعه کنونی ارتش آلمان در دیدگاه‌های هانس فریدریش لئوپولد فون زکت (رئیس ستاد مشترک ارتش آلمان از ۱۹۱۹ تا ۱۹۲۰) در دهه ۱۹۳۰ نهفته است. زکت می‌نویسد «...بخشی از ارتش که در رده عملیاتی فعالیت می‌کند، باید از نظامیان "حرفه‌ای- پیمانی با مدتی هرچه طولانی‌تر" تشکیل شود. به این ترتیب، حداکثر نیروی انسانی کشور در زمان صلح در راه گسترش صنایعی به کار گرفته می‌شود که برای تولید سلاح و تجهیزات نو و انبوه برای ارتش حرفه‌ای لازم است. خلاصه اینکه، به نظر من جنگ‌های آینده بر پایه کاربرد ارتش‌های متحرکی استوار است که نسبتاً کوچک، اما از نظر کیفیت عالی باشند و با افزودن هواپیما به آن‌ها بسیار موثرتر گردند و همزمان تمام نیروها بسیج شوند که یا حمله یا دفاع سرزمینی را تغذیه نمایند» (Liddell Hartm,2001:108) این دیدگاه و زمینه فکری آن،

۵۰ سال بعد یعنی دهه ۱۹۸۰ مورد توجه قرار گرفت. سال ۱۹۸۸ ارتش آلمان جمعاً ۴۹۵/۰۰۰ نفر پرسنل داشته است، که از این تعداد ۳۴۰/۰۰۰ نفر در نیروی زمینی (۵۱/۵ درصد سرباز وظیفه، ۳۸/۴ درصد پاره وقت و ۱ درصد نیروها به صورت تمام وقت) ۳۸/۳۰۰ نفر در نیروی دریایی (۲۱/۷ درصد سرباز وظیفه ۵۶/۱ درصد پاره وقت و ۲۲/۲ درصد نظامیان تمام وقت) و ۱۱۰/۷۰۰ نفر در نیروی هوایی (۳۲/۳ درصد سرباز وظیفه، ۴۸/۸ درصد سرباز پاره وقت و ۱۸/۹ درصد نیروهای حرفه‌ای) مشغول انجام وظیفه بوده‌اند. مقایسه این آمار با آمار ابتدای قرن بیست و یکم در ارتش آلمان بیانگر این است که ارتش آلمان در حال بازسازی و گرایش اساسی به سمت ارتش حرفه‌ای بوده و نهایتاً آرمان فن زکت و کارل تئودور تسو گوتنبرگ، وزیر دفاع سابق آلمان، از پیشگامان طرح حرفه‌ای کردن ارتش در سال ۲۰۱۱ محقق شده است. اما حرفه‌ای شدن ارتش در آلمان کنونی بیشتر از آنکه بر توسعه حوضه نفوذ ژئوپلیتیکی آن اثرگذار باشد بر آمایش اجتماعی و مدیریت بهینه نیروی کار و رضایتمندی اجتماعی ناشی از حذف خدمت نظام وظیفه عمومی منجر شده است زیرا، در سال ۱۹۹۰، حدود ۷۵۰۰۰ نفر از جوانان از خدمت در ارتش امتناع کردند. این تعداد یک سال بعد به ۱۴۰/۰۰۰ نفر رسید (Azgandi, 2013) به این ترتیب، شکل‌گیری ارتش حرفه‌ای ادامه چنین نافرمانی مدنی را متوقف کرده است. در واقع این استراتژی نظامی، سبب شده است؛ ارتش آلمان که از سال ۱۹۹۲ فرآیند گذار از ارتش وظیفه‌ای به ارتش حرفه‌ای را شروع کرده بود؛ در سال ۲۰۱۱ رسماً ارتش حرفه‌ای به مفهوم واقعی توسعه نیروی انسانی ایجاد کند.

آلمان غربی از زمانی که به منظور پشتیبانی از ایالات متحده آمریکا در جنگ کره شرکت کرد عملاً گام‌های اولیه را به سمت حرفه‌ای کردن ارتش و نظام دفاعی کشور برداشته بود. به این مفهوم که حرفه‌ای شدن در ارتش آلمان ابتدا با حرفه‌ای شدن تجهیزات، تاکتیک‌ها، عملیات، دکتترین، صورت گرفت و این امر پس از چندین سال انزوای سیاسی، اقتصادی و بخصوص دفاعی آلمان؛ شرکت آلمان غربی در جنگ کره اولین حضور سربازان و افسران آلمانی در صحنه جنگ پس از جنگ جهانی دوم بود. جنگ کره برای ارتش آلمان بوده است در واقع جنگ کره

آزمایشگاهی برای ارتش آلمان غربی تلقی می‌شود. در این جنگ استراتژیست‌های آلمانی فاصله بین تجهیزات ارتش آلمان با سایر ارتش‌های درگیر در جنگ کره را درک کرده و در سال‌های بعد استراتژی‌های لازم برای رفع شکاف عظیم تجهیزاتی و سپس شکاف بین نیروی انسانی غیرماهر و تجهیزات مدرن را بکار گرفتند. مشابه این وضعیت برای ایران هم در پس از سرنگونی محمدرضا شاه در جنگ با عراق رخ داد و استراتژیست‌های نظامی ایران در یک محیط کاملاً واقعی شکاف بین تجهیزات مدرن و نیروی انسانی غیرماهر را درک کرده و پس از پایان جنگ به سمت تجهیزات فوق مدرن حرکت کرده‌اند. بنابراین تجربه‌های مشابه ایران و آلمان از مهم‌ترین وجوه انطباق دو کشور در تحول از ارتش وظیفه به ارتش حرفه‌ای تلقی می‌گردد هر چند که در ایران عوامل مختلف سیاسی و ایدئولوژیک در ایران مانع شکل‌گیری تحول واقعی در ساختار ارتش و سایر نیروهای مسلح گردیده است و نیروهای مسلح عملاً در یک پلتفرم سنتی و سرباز محور تاکنون باقی مانده است.

البته در فرآیند بازسازی و مدرن‌سازی ارتش آلمان یک واقعیت استثنائی و مهم ریشه دارد که در سایر کشورهای جهان وجود ندارد. اتحاد دو آلمان و ادغام ارتش آن‌ها همزمان با تحول و توسعه کارکردی و ماهیتی ارتش در آلمان، نقش بارزی در این فرآیند داشته است. هرچند که ارتش آلمان شرقی (یکی از بزرگ‌ترین ارتش‌های پیمان ورشو) به لحاظ نیروی انسانی در فرآیند ادغام خیلی موثر واقع نشد اما بی‌شک ظرفیت‌های مادی و فضایی آن در توسعه کارکردهای ارتش نوین در آلمان بسیار موثر بوده است. بدیهی است در این الگو، دو ارتش نظام وظیفه‌ای با هم ادغام شده و به یک ارتش حرفه‌ای قدرتمند (البته نوپا) تبدیل شدند این وضعیت در هیچ کشوری بجز کشورهای که دو نیروی نظامی با ماهیت متفاوت دارند، دیده نمی‌شود. بنابراین جمهوری اسلامی ایران شاید تنها کشوری باشد که روند و الگوی حرفه‌ای شدن آن می‌تواند از الگوی آلمان فدرال کمک بگیرد.

۵-۲-۵. ویژگی‌های قابل انطباق ارتش چین

بدیهی است موضوع مورد مطالعه به دلیل داشتن شاخص‌های جهانی، بُعد اثرگذاری فراملی و نوع تعاملات در سطوح بین‌المللی به لحاظ محیط‌شناسی محدود به جغرافیا و کشور خاصی

نیست. بنابراین در این جستار تشریح سوابق و برنامه‌های تحول از ارتش نظام وظیفه‌ای به ارتش حرفه‌ای اهمیت ویژه‌ای دارد. در این روند ارتش چین یکی از ارتش‌هایی است که تحولات درونی مهمی را در دو دهه اخیر طی کرده است. در یک نگاه کلی و براساس رویکردهای سیاسی و اقتصادی کشور چین به دلیل پتانسیل‌های جمعیتی بسیار بالا نیازی به تحول ارتش از نظام وظیفه‌ای به ارتش حرفه‌ای ندارد اما ارتش حرفه‌ای و لزوم تحول از وضعیت نظام وظیفه‌ای با آن صرفاً به دلیل مزیت‌های اجتماعی آن نیست بلکه ارتش حرفه‌ای علاوه بر ارتقاء توان رزمی کشورها و در اختیار قرار دادن درک مناسبی از کنش‌های نظامی در پهنه جهانی به تکنوکرات‌ها (سیاستمداران نظامی و نظامیان سیاستمدار) بر تمام حوزه‌های سیاسی، اقتصادی، فناوری، آمایش سرزمینی و... اثرگذار است. بنابراین ارتش چین نه به دلیل سیاست‌های جذب نیروی انسانی بلکه در نوع نگاه و انعطافی که در این زمینه دارد نوعی ارتش حرفه‌ای تلقی می‌شود که تا کنون در مأموریت حفاظت و گسترش حوزه‌های نفوذ ژئوپلیتیکی این کشور بسیار موثر بوده است. در واقع یکی از مهم‌ترین نکاتی که می‌توان از ارتش چین در روند تحول دفاعی جمهوری اسلامی ایران الگو گرفت، همین رویکرد است که نیروی انسانی وظیفه را با تفکر و انعطاف حرفه‌ای بکار بگیرد. این الگو در چین یک الگوی موفق بوده و می‌تواند در صورت بومی‌سازی موفق در ایران نیز بکار گرفته شود.

ارتش چین در دو دهه گذشته در حوزه نظامی ۴ روند کلی و کلیدی مدت دار به شرح ذیل را پشت سر گذاشته است:

۱. با تبدیل تدریجی ارتش کلاسیک چین به ارتش حرفه‌ای، نسل جدیدی از رهبران نظامی حرفه‌ای روی کار آمده است که عمدتاً از نخبگان تأثیرگذار در امور سیاستگذاری دفاعی به شمار می‌روند. توجه شخصیت‌های مذکور سیاسی - نظامی به مدرنیزاسیون نظامی و انقلاب در امور نظامی (RMA)، گفته می‌شود که ادامه پیشرفت‌های اقتصادی، تجاری و صنعتی آن کشور از زیرساخت‌های قدرتمند صنعتی - نظامی آن کشور نشأت می‌گیرد.

۲. محیط پیچیده امنیت منطقه‌ای چین، روند مدرنیزاسیون ارتش را در امور موشکی، هوایی، سطح و زیر سطح دریا پرشتاب کرده است. توان بازدارندگی، دفاع در عمق و نیروی ضربت قاره‌ای

در محیط ژئوپلیتیکی و ژئواستراتژیک شرق آسیا از مفاد اصلی دستور کار امنیت ملی و امنیت نظامی چین به شمار می‌رود.

۳. فرهنگ و بستر تمدنی چین زمینه نرم‌افزاری فکری انقلاب در امور نظامی چین را فراهم کرده است. به نظر می‌رسد که امور نرم‌افزاری، مغزافزاری، فرهنگ‌افزاری و سخت‌افزاری انقلاب در امور نظامی چین؛ یکی از مهم‌ترین مظاهر تحول دفاعی و حرفه‌ای شدن ارتش در این کشور می‌باشد.

۴. صدور مجوز درآمدسازی ارتش چین در امور عمران و آبادی، صنعتی و طراحی ملی است که هدف آن جبران کسری بودجه و نیز افزایش رشد اقتصادی غیرنظامی است. بنابراین حضور نظامیان حرفه‌ای و تکنوکرات‌ها (سیاستمداران نظامی و نظامیان سیاستمدار) در امور غیرنظامی به خوبی دیده می‌شود (Rezaei and Zare, 2012: 1720-174). با توجه به نکات اشاره شده فوق تغییر ساختار ارتش چین به امر الزام‌آوری تبدیل شده است بطوری که «شی جین پینگ» رئیس‌جمهور چین در جریان هفتادمین سالگرد پایان جنگ جهانی دوم در سال ۲۰۱۷ بطور صریح اشاره کرد؛ «ارتش چین در طول حرکت تاریخی خود با اصلاحات و ابداعات خوبی همراه بوده و از ضعف به قدرت رسیده است، بزرگی و وسعت ارتش از کوچکی به بزرگی تغییر کرده و هم‌زمان فرآیند پیروزی - پیروزی در اولویت است. در شرایطی که دنیا تحولات پیچیده‌تری را تجربه می‌کند، اصلاحات نظامی و دفاعی در ارتش، نیروهای پلیس و ساختارهای فرماندهی نظامی ارتش از هر زمان دیگری مهم‌تر است. یک ارتش قوی همیشه باید بی‌وقفه اصلاحات درون سازمانی را مورد توجه قرار داده، به نوسازی و مدرن‌سازی پردازد و نیروی رزمی و قابلیت‌های جنگی‌اش را قوی‌تر کند (IRNA News Agency, 2017). ارتش چین تلاش خود را برای کاهش تعداد نفرات و روی آوردن به یک ارتش حرفه‌ای با نیروها و سربازان با کیفیت، و با خصوصیات و ویژگی‌های چینی، آغاز کرده است. در این راستا از دهه ۱۹۸۰ گام‌های بزرگی را در این مسیر برداشته است که به عنوان مثال در دهه ۱۹۸۰، چین ۱/۰۰۰/۰۰۰ نفر از پرسنل خود در ارتش را کاهش داد. در سپتامبر ۱۹۹۷، ارتش چین اعلام کرد که ۵۰۰/۰۰۰ سرباز دیگر

را نیز در یک فاصله ۳ ساله کاهش خواهد داد و در سال ۲۰۰۵ نیز اعلام کرد که ۲۰۰/۰۰۰ سرباز دیگر باید کاهش پیدا کند (Shambauagh, 2002: 19). کاهش حجم و اندازه ارتش چین صرفاً به منظور بهینه کردن سازمان نظامی و افزایش کیفیت ارتش نبوده است؛ بلکه استراتژی ژئوپلیتیکی این کشور سبب شده است کلیه عوامل پشتیبان کننده علایق ژئوپلیتیکی چین از جمله نیروهای مسلح، دچار تحول راهبردی شده و از چین به عنوان یک قطب نوظهور در معادلات جهانی قدرت حمایت کنند. زیرا قلمرو گسترده و قلمروخواهی چین با شروع قرن بیست و یکم تغییرات شگرفی داشته و ارتش ملی چین هم به عنوان یکی از مهم‌ترین ابزارهای قدرت ملی این کشور در شرایط جدید و متناسب با تهدیدات آن در حال تحول است. استراتژیست‌های نظامی چین معتقد هستند، کاهش حجم و اندازه ارتش، چین را قادر خواهد کرد تا منابع محدود خود را برای سرعت بخشیدن هرچه بیشتر به ساخت یک ارتش حرفه‌ای و مجهز به تکنولوژی‌های اطلاعاتی و عملکرد شبکه‌ای، به کار گیرد. ارتش چین تلاش دارد سیستم‌های حمایتی و پشتیبانی، آکادمی‌های نظامی و قوانین و ساختارهای نظامی را همزمان با تحولات نوین مورد اصلاحات مجدد قرار دهد. در مجموع فرماندهان ارتش چین تلاش می‌کند پرسنل نظامی خود را با ارائه آموزش‌های به روز، متناسب با سیستم‌های تسلیحاتی و تکنولوژیک جدید، به عنوان یکی از شاخص‌های اساسی خود در حرکت به سمت مدرنیزاسیون نیروهای نظامی و همراه شدن با فرآیند انقلاب در امور نظامی، روز به روز بیشتر تقویت کنند (Rezaei and Zare, 2012: 177).

۶. یافته‌ها

مروری بر جدول (۳) بیانگر این است که همه کشورهای مطرح شده در جدول (۳) جزء ارتش‌های قدرتمند جهان هستند نگاهی به نام این کشور بیان می‌کند که این کشور در سایر حوزه‌های سیاسی و اقتصادی هم نقش منطقه‌ای و جهانی ویژه‌ای دارند. عمده این کشورها جزء رقبای منطقه‌ای و مخالفان سرسخت جمهوری اسلامی ایران در نظام بین‌الملل هستند بنابراین مطالعه و مقایسه وضعیت آن‌ها با ایران و همچنین تبیین نقاط قوت و ضعف نیروهای مسلح ایران در مقایسه با آن‌ها از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. ایران براساس رده‌بندی پایگاه اطلاعاتی گلوبال

فایر پاوردر رده بیست و یکم قدرت نظامی جهان قرار دارد. این جایگاه هر چند که جایگاه بسیار مهمی در رده بندی قدرت های جهانی تلقی می شود اما با نگاهی به سایر قدرت های نظامی جهان نوع رابطه آن ها با جمهوری اسلامی ایران از یک طرف و جایگاه ژئواستراتژیک ایران در نظام ژئوپلیتیک جهانی از طرف دیگر بیان می کند که ایران هنوز نیازمند تقویت جایگاه نظامی خود است. مروری بر ساختار و کنشهای نظامی کشورهای جهان نشان می دهد که کشورهای مهمی از نیروی نظامی متخصص (سرباز حرفه ای) و به تبع آن ارتش حرفه ای برخوردارند بخش مهمی از فرصت های ژئوپلیتیکی خود را به تحول از ارتش وظیفه به ارتش حرفه ای مدیون هستند. با این ویکرد، ایران هم با استراتژی ارتش حرفه ای - استراتژی عمده کشورهای رقیب و متخاصم جمهوری اسلامی ایران نسبت به نیروهای نظامی - کارایی و توان رزمی نیروهای مسلح خود را ارتقاء داده و فرصت های ژئوپلیتیکی و جایگاه ژئواستراتژیکی مناسب شان خود بدست می آورد. نکته جالب در خصوص ارتش های حرفه ای مندرج در جدول (۳) این است که که بیشتر ارتش های حرفه ای (آلمان، فرانسه، بریتانیا) در مقایسه با بسیاری کشورهای که از ارتش وظیفه ای یا سیاست نظام وظیفه بهره می برند؛ از حجم نیروی انسانی بسیار کمتری استفاده می کنند ولی عملکرد و مطلوبیت رزمی بسیار بالایی برخوردارند بطوریکه جزء ۱۰ قدرت برتر نظامی در دنیا می باشند. البته، این قابلیت در ارتش های حرفه ای صرفاً به دلیل برقراری ارتباط معنادار بین تخصص های انسانی و تجهیزات نظامی می باشد. مهم ترین اثر ارتش حرفه ای پس از ارتقاء توان رزمی و مطلوبیت ماموریت های نظامی در حوزه آمایش نیروی کار و تقویت پتانسیل های اجتماعی بوده است. علاوه بر این استراتژی تحول از ارتش وظیفه ای به ارتش حرفه ای اساساً در ذهن شهروندان به نماد مبارزه با کار اجباری در پادگان ها و توسعه دموکراتیک تبدیل شده است. بطوریکه در آلمان پس از حذف کامل خدمت سربازی و شکل گیری ارتش حرفه ای به طور گسترده از جرائم مربوط دور زدن خدمت سربازی در جامعه کاهش پیدا کرد. ناملایمی نسبت به قوانین خدمت سربازی زمانی بیشتر خود را بروز می دهد که مردم یکی کشور باور داشته باشند روش های جایگزین برای این امر مهم وجود ندارد و دولت به عنوان مدافع حقوق

جوامع موظف به جایگزین کردن قوانینی است که بر توده‌های اجتماعی فشاری را تحمیل نکنند
نگاهی به جدول (۳) نشان می‌دهد که اغلب کشورهای پیشرفته و جهان اول و تعدادی از
کشورهای در حال توسعه راه حل تحقق این خواسته اجتماعی را از طریق حرفه‌ای کردن ارتش
تحقق بخشیده‌اند.

جدول (۳): استعداد نظامی کشورهای که دارای الگوی ارتش حرفه‌ای و یا در حال گذار هستند

ردیف	کشور	جمعیت کل	نیروی انسانی در دسترس	گروه سنی رسیده به خدمت نظامی	تعداد نیروی نظامی فعال	تعداد نیروی نظامی ذخیره	رتبه	نوع ارتش
۱	پاکستان	۲۰۱۹۹۵۵۴۰	۹۵۰۰۰۰۰	۴۳۴۵۰۰۰	۶۳۷۰۰۰	۲۸۲۰۰۰	۱۳	ارتش حرفه‌ای
۲	ترکیه	۸۰۲۷۶۶۰۴	۴۱۶۴۰۰۰۰	۱۳۷۵۰۰۰	۳۸۲۸۵۰	۳۶۰۵۶۵	۸	ارتش وظیفه‌ای در حال گذر به ارتش حرفه‌ای
۳	فرانسه	۶۶۸۳۶۱۵۴	۳۰۰۰۰۰۰	۷۷۵۰۰۰	۲۰۴۰۰۰	۱۸۳۶۳۵	۵	ارتش حرفه‌ای (با ترکیبی از نیروهای مزدور ارتش نیروهای خارجی)
۴	چین	۱۳۷۳۵۴۱۲۷۸	۷۵۰۰۰۰۰۰	۱۹۵۵۰۰۰۰	۲۲۶۰۰۰۰	۱۴۵۲۵۰۰	۳	ارتش وظیفه‌ای
۵	آلمان	۸۰۷۲۲۷۹۲	۳۷۰۰۰۰۰۰	۷۹۱۰۰۰	۱۸۰۰۰۰	۳۰۰۰۰	۹	ارتش حرفه‌ای (نازه تحول یافته)
۶	روسیه	۱۴۲۳۵۵۴۱۵	۷۰۰۰۰۰۰۰	۱۳۵۵۰۰۰	۷۹۸۵۲۷	۲۵۷۲۵۰۰	۲	ارتش وظیفه‌ای در حال گذر به ارتش حرفه‌ای
۷	هند	۱۲۶۶۶۸۸۳۵۹ ۸	۶۱۶۰۰۰۰۰۰	۲۲۹۰۰۰۰۰	۱۳۶۲۵۰۰	۲۸۴۴۷۵۰	۴	ارتش حرفه‌ای
۸	ایالات متحده آمریکا	۳۲۳۹۹۵۵۲۸	۱۴۵۲۱۵۰۰۰	۴۲۲۰۰۰۰	۱۳۷۳۶۵۰	۹۹۰۰۲۵	۱	ارتش حرفه‌ای
۹	عربستان سعودی	۲۸۱۶۰۲۷۳	۱۵۳۰۰۰۰۰	۵۱۰۰۰۰	۲۳۱۰۰۰	۲۵۰۰۰	۲۴	ارتش حرفه‌ای
۱۰	بریتانیا	۶۴۴۳۰۴۲۸	۳۰۰۰۰۰۰۰	۷۵۰۰۰۰	۱۵۱۱۷۵	۸۱۵۰۰	۶	ارتش حرفه‌ای (به عنوان اولین کشور تحول یافته به حرفه‌ای)
۱۱	اسرائیل (رژیم صهیونیستی)	۸۱۷۴۵۲۷	۳۶۰۰۰۰۰	۱۲۲۰۰۰	۱۶۸۲۵۰	۵۵۰۰۰۰	۱۵	ارتش کاملاً وظیفه‌ای
۱۲	جمهوری اسلامی ایران	۸۲۸۰۱۶۳۳	۴۷۰۰۰۰۰۰	۱۴۰۰۰۰۰	*۵۳۴۰۰۰	۴۰۰۰۰۰	۲۱	ارتش کاملاً وظیفه‌ای

<https://www.globalfirepower.com/country>

* این آمار صرفاً مربوط ارتش جمهوری اسلامی ایران در sipri می‌باشد.

در مجموع از بررسی وضعیت خدمت سربازی و نوع ارتش کشورهای بررسی شده می‌توان اصول و قواعد زیر را که در فرآیند تحول ارتش این کشورها از وظیفه‌ای به حرفه‌ای مؤثر بوده است، در اجرای استراتژی گذار به ارتش حرفه‌ای در ایران مورد استفاده قرار داد.

۱. آموزش عمومی برای حفظ روحیه دفاع و سلحشوری در کلیه رده‌های سنی اعم از زن و مرد پیش‌بینی شود و سالانه به صورت سازمانی، گروهی یا روشهای دیگر انجام پذیرد.

۲. برای شروع اجرای استراتژی تحول، کلیه کسانی که برای خدمت مقدس سربازی فراخوانی می‌شوند مورد آزمایش و ارزیابی ویژه قرار گیرند و آن دسته از کسانی که دارای تحصیلات لازم و قدرت بدنی مناسب و انگیزه وافر هستند به صورت قراردادی پنج یا ده ساله به خدمت گرفته شوند.

۳. تجدیدنظر در کلیه آیین‌نامه‌های آموزشی و رزمایش‌ها و مطابقت آن با تاکتیک‌ها و تکنیک‌های روز برای مقابله با تجهیزات پیشرفته دشمن.

۴. جایگزینی تجهیزات و تسلیحات پیشرفته انفرادی به جای تجهیزات و تسلیحات انفرادی موجود و ارائه آموزش‌های لازم با توجه به فن‌آوری روز و تاکتیک‌های جنگی اتخاذ شده.

۵. برنامه‌ریزی و فرهنگ‌سازی روحیه سلحشوری به گونه‌ای که آحاد مردم انگیزه دفاع، روحیه سلحشوری و توان مقاومت در برابر انواع حملات احتمالی دشمن را دارا شوند.

۶. استفاده حرفه‌ای از نیروهای تحصیل‌کرده که بتوانند تجهیزات و سلاح‌های پیشرفته را به آسانی به کار ببرند، ضروری است. برنامه‌ریزی با یک روند مناسب برای تأمین نیروی انسانی پیشرفته زمینه را برای تقویت قدرت دفاعی فراهم می‌آورد.

اما آنچه که در این مطالعه اهمیت دارد این است که علی‌رغم اینکه تجربیات حرفه‌ای شدن ارتش در اغلب کشورهایی که این تحول در آن‌ها به وقوع پیوسته است، در تحول دفاعی ایران می‌توانند مورد استفاده قرار گیرند اما تجربیات ۶ کشور ذیل به دلیل سنخیت‌های اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و تاریخی در فرآیند حرفه‌ای شدن ارتش ایران موثرتر قلمداد می‌شوند جدول (۴) بطور خلاصه زمینه‌های موثرتر هر کشور را تبیین می‌کند.

جدول (۴): الگوهای مناسب برای ایران در فرآیند تحول از ارتش وظیفه‌ای به ارتش حرفه‌ای

ردیف	کشور	سیاست‌های مؤثر و قابل تعمیم بر تحول از ارتش وظیفه‌ای به ارتش حرفه‌ای
۱	پاکستان	سیستم پرداخت حقوق و نسبت سرباز به افسر و درجه‌دار (مثلاً برای هر ۲۰ سرباز یک افسر و یک درجه‌دار)
۲	ترکیه	سیاست فروش هدفمند خدمت سربازی / استراتژی تحول سه وجهی
۳	چین	مدل سربازی انتخابی به عنوان یکی از سیاست‌های تحول از ارتش وظیفه‌ای به ارتش حرفه‌ای
۴	آلمان	فرآیند دموکراتیزه شدن کشور از طریق اختیاری کردن خدمت سربازی / مدیریت شرایط گذار از ارتش وظیفه‌ای به ارتش حرفه‌ای
۵	روسیه	حرفه‌ای شدن مبتنی بر تغییر ساختارها و زیرساخت‌های ارتش و سپس حرفه‌ای شدن در نیروهای مسلح
۶	ایالات متحده آمریکا	مدیریت مطالبات اجتماعی، تربیت و آموزش، بکارگیری تجهیزات نوین تولید مفاهیم جدید در حوزه مدیریت صحنه نبرد، لجستیک، جنگ الکترونیک، جنگ روانی و...
۷	جمهوری اسلامی ایران	نمونه الگو گیرنده از مدل‌های بالا

۷. نتیجه‌گیری

هر کشور با استفاده از عوامل متعدد و شرایط مختلفی که در آن کشور حاکم است خواه اختیاری و خواه به صورت اجباری روندی را برای حرفه‌ای کردن ارتش در نظر گرفته است. مهم‌ترین این عوامل و شاخص‌ها را می‌تواند مسائل اقتصادی، اجتماعی، ژئوپلیتیکی، جمعیتی، سیاسی، پیشرفت در فناوری به ویژه در زمینه تسلیحات نظامی باشد. که با توجه به ویژگی‌های آن در هر کشور مورد بهره‌برداری قرار گرفته است. بیشترین انگیزه کشورهای مختلف جهان به ویژه ۵ کشور مورد مطالعه برای در اختیار داشتن ارتش حرفه‌ای استفاده بهینه از تمامی امکانات و منابع برای تقویت قدرت دفاعی با حداقل صرف هزینه، وقت و استهلاک است لذا چگونگی تحقق آن در کشورهای مختلف کاملاً متفاوت است. بنابراین در جمهوری اسلامی ایران با توجه به شرایط موجود امکان الگو برداری مستقیم و کامل از کشور خاصی وجود ندارد بلکه باید از تجارب مجموعه‌ای از کشورها در زمینه‌های مختلف بهره گرفت و استراتژی مناسب برای چنین تحول بزرگ را برنامه‌ریزی و اجرا کرد. تحول دفاعی در هر زمینه‌ای (ساختار سازمان، تجهیزات، استراتژیهای تامین نیروی انسانی و...) بدون در نظر گرفتن تجربه‌ها و الگوهای موفق کشورهای

دیگر ممکن و موثر نخواهد بود. کشورهای جهان بخش مهمی از توسعه و تحول در ارتش خود را به خاطر رصد برنامه‌های دفاعی کشورهای دیگر مورد بدست آورده‌اند بنابراین رقابت در کسب اطلاعات حیاتی از ساختار و الگوهای دفاعی کشورها به بخشی از رقابت‌های ژئوپلیتیکی تبدیل شده است. در این پژوهش تلاش شد عوامل و متغیرهایی که در ساختار و سازمان نیروهای مسلح سایر کشورها وجود داشته و در فرآیند تحول نیروهای مسلح ایران موثر هستند؛ مورد بررسی قرار گرفت و از آن نتایج زیر احصاء گردید:

۱. ارتش و یا نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران با سیاست بکارگیری نیروی انسانی وظیفه‌ای در ردیف کشورهای عقب‌مانده مناطق مرکزی آفریقا و کشورهای در حال رشد آسیای مرکزی و آمریکای جنوبی قرار دارد. هیچکدام از آن‌ها در موقعیت ژئوپلیتیکی مطلوب قرار ندارند. موقعیت ژئوپلیتیکی آن‌ها نیروهای مسلح قدرتمندی بر آن‌ها دیکته نمی‌کند در حالی که موقعیت ژئوپلیتیکی ایران منحصر بفرد و اثرگذار در ساختار سیاسی جهان است و نیازمند نیروهای مسلح مدرن تمام حرفه‌ای است.

۲. مطابق شکل (۱) اکثر کشورهای همسایه ایران که تا حدی رقیب ژئوپلیتیکی منطقه‌ای جمهوری اسلامی ایران تلقی می‌شوند دارای ارتش حرفه‌ای هستند بنابراین نوعی الزام در تحول از ارتش وظیفه‌ای به ارتش حرفه‌ای در ایران نیز احساس می‌شود.

۳. در فرآیند تحول دفاعی ایران از وظیفه به حرفه‌ای ۴ حوزه مهم مطرح است:

الف) حوزه اقتصادی: در حوزه اقتصادی برنامه‌ریزی اقتصادی دفاعی لازم است الگوی کشورهایی که به لحاظ اقتصادی با ایران هم‌وزن هستند و یا میزان بودجه دفاعی آن‌ها (مانند ترکیه و پاکستان) نزدیک به ایران است مورد توجه قرار گیرد در واقع تجربه مدیریت اقتصادی آن‌ها در حوزه دفاع برای ایران مهم می‌باشد.

ب) حوزه مدیریت نیروی انسانی دفاعی: در این حوزه کشورهایی که به لحاظ رشد جمعیتی و پتانسیل‌های نیروی کار مشابه ایران هستند، می‌تواند مورد توجه استراتژیست‌های سیاسی - نظامی قرار بگیرد (مانند آلمان و ترکیه)

ج) حوزه ساختار و سازمان دفاعی: در این حوزه کشورهایی که در حال تحول از ارتش وظیفه

به ارتش حرفه‌ای هستند و یا به اخیراً این استراتژی را اجرا کرده‌اند می‌تواند برای ایران الگوی مناسبی ارائه نماید (مانند ترکیه، آلمان و روسیه)

د) حوزه تجهیزات و فناوری: در این حوزه کشورهایی که تجهیزات و فناوری نوین در سازمان رزم خود قرار داده‌اند مورد توجه است. از این نظر الگوی کشورهای (مانند چین، روسیه و آلمان) می‌تواند برای ایران مناسب باشد.

۸. قدردانی

این مقاله برگرفته از رساله دکتری جغرافیای سیاسی با عنوان «امکان‌سنجی الگوی تامین نیروی انسانی دفاعی کشور از طریق تحول از ارتش وظیفه‌ای به ارتش حرفه‌ای (مطالعه موردی: جمهوری اسلامی ایران)» در دانشگاه تربیت مدرس تهران است. نگارندگان بر خود وظیفه می‌دانند از دانشگاه تربیت مدرس قدردانی بخاطر حمایت‌های مادی و معنوی و فراهم کردن شرایط پژوهش قدردانی نمایند.

References

1. Alizadeh, A; and et al.(2003). A Case Study of the Experience of Four Countries on Professionalizing the Army with Emphasis on Duty System, Tehran, Office of Political Studies, Research Center of the Islamic Consultative Assembly, Spring.
2. Ayse Gul Altinay, (2004). The Myth of the Military Nation: Militarism, Gender and Education in Turkey Palgrave MacMillan, 2004.
3. Azgandi, A (2013). The role and position of the army in the German political system, Quoted from "Institute of Humanities and Cultural Studies" Access, <https://www.farsnews.ir/news/13920630001433>.
4. Basil, H; Liddell, H (1992) The German Experience in the Reconstruction of the Armed Forces Translated by Majid Mokhtari, Quarterly Journal of War History, Spring 1992.
5. Bullis, C (2003). "Officer Leaders Development: Developing the Professional Army Officer: Implications for Organizational Leaders." Military Review 83 (May-June 2003): 56-62.
6. Globalsecurity, Turkey Military Personnel(2017). Available at <https://www.globalsecurity.org/military/world/europe/tu-personnel.htm>.
7. Huntington, S (1957). The Soldier and the State: The Theory and Politics of Civil-Military Relations. New York: Belknap Press., pg 11.
8. Iran,s Plan and Budget Organization (2017). Budget Law of 1396 Tehran Publications by 2017.
9. Islamic Consultative Assembly Research Center (IRAN) (2016). military service Law Public, File Number: 2/724 period 2, Volume: 1 p: 294.
10. Islamic Republic of Iran News Agency (IRNA) (2017). The military structure of the Chinese army awaiting reform Available at <http://www.irna.ir/fa/News/81855696> Download Date 17. September .2017.
11. Loni, M.R (2010). Review the Professional army in a Qty From the countries of the world and presenting a suitable model for the Armed Forces of the Islamic Republic of Iran, Tehran, Office of Theoretical Studies of the Army of the Islamic Republic of Iran.
12. Martin, E. D (2010). An Army White Paper The Profession of arms, Authorized for distribution 2 December 2010: search in: <http://www.milsci.ucsb.edu/sites/secure.lsit.ucsb.edu.mili.d7/files/sitefiles/resources/The%20Profession%20of%20Arms.pdf>
13. Mohammad Mehdi, and et al (2011). A review of the central innovations five countries (China, France, Germany, Great Britain, Spain) Tehran, published by the Institute for Defense Industries Training and Research (Center for Futures Studies and Technology of Defense), First Edition.
14. Niazi, M (2013). Reza Khan Compulsory Service and Nation Building System Archive of Laws of the Research Center of the Islamic Consultative Assembly, Law on Compulsory Service, The fifth period, second edition, Volume One,

- Resolution 03/16/1304 - Islamic Consultative Assembly Documentation Center.
15. Rezaei, A.A; Zare, M (2012). China and the Revolutionary Process in Military Affairs, Quarterly Journal of Policy guide, Third year, second issue, summer 2012.
  16. Richard, H. K (1997). How Democracies Control the Military, National Endowment for Democracy and the Johns Hopkins University Press. All rights reserved. Journal of Democracy 8.4 (1997) 140-153.
  17. Shambauagh, D (2002). Modernizing Chinas Military, University of California press, 19.
  18. Sinai, V (2011). Review the effect of new Strategies and Technologies in Transforming the Conscription System into a Professional Army, Quarterly Journal of Politics, Faculty of Law and Political Science, University of Tehran, Volume 41, Number 2, Summer.
  19. Torabi, Y; and et al. (2005). Public Service System in Iran, Issues And Suggestions, Center of the Iran, s Islamic Consultative Assembly Research, s,, Office of Political Studies, serial number: 7352.
  20. [https://www.globalfirepower.com/country-military-strengthdetail.asp?country_id= Pakistan.](https://www.globalfirepower.com/country-military-strengthdetail.asp?country_id=Pakistan)
  21. [https://www.globalsecurity.org/military/world/russia/military-reform.htm.](https://www.globalsecurity.org/military/world/russia/military-reform.htm)
  22. [https://www.globalsecurity.org/military/world/russia/military-reform.htm.](https://www.globalsecurity.org/military/world/russia/military-reform.htm)